

ئەمەش چەند ناوی پیرۆزی ئافره تی کورد: حەفصە کوردی یە - فەخرالنسا شەهەدی دینە وەری - زەینەب خاتوون سیرتی - سیتە لوبابە - ام محمد - فاتمە خاتوون هە کاری - ئەسما خاتوون هە کاری - جوویری یە هە کاری - فاتمە کچی ئەحمەد - عایشە خاتوون جەزەری - فاتمە جەزەری خوشکی عایشە جەزەری - سەلما خاتون جەزەری - ئەمە توللا خاتوون کوردی هە کاری - فاتمە خاتوون گۆرانی - سوتەیتە گۆرانی خوشکی فاتمە گۆرانی - سەریە دیار بە کری، کە فرەزانا و پەرعیلم بوو - سیتە فاتمە ی مەولانا خالید نەخشەندی کچی نوسخە ی جامعە و نوسخە ی نایبە: مەولانا خالیدی شارەزۆری نەخشەندی کە سیتە فاتمە، کچی عەجایی رۆژگاری خوێ و فرە پەرەش و وێژە و وێژە وان و لیژانی زمانی کوردی و عەرەبی و فارسی بوو - صاحیبە سولتان دونبولی کورد - مونسە خاتوون لە بنەمالە ی ئەییوبی زەر زاری - عەزرا خاتون ئەییوبی لە بنەمالە ی ئەییوبی - رەبیعە خاتون خوشکی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی - بابا خاتون کچی شیرکۆ مامی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی زەر زاری - سیتۆلشام (زومورود) خوشکی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی زاناو لە کارزان کە دوفیرگە ی (برانییە) و (جوانیە) ی لەشام سازداو کە زانایانی زۆرگەرە و زانالە و فیرگانە پینگە یشتوون - مەلە کە خاتوون ئەییوبی ژنی زاناو پەرعیلم و دل لاوین بوو کە میژو شانازی بە ئافره تی ناو هادە کا - ئانیفە گیان پولا - هانا کە سبانی گۆرانی - موئمینە خاتون کچی بالولی ماد - ی (ماهی) - کتیبی زیرینا نامیدی نووسراوی محەممەد ئەمین مەنگوری چاپی ۱۹۷۱ ی زاینی بە کوردی و گۆفاری کاروان ژمارە ی ۲۳ سالی ۲ ئابی ۱۹۸۴ ز - ناوی میهرانکۆی بیتۆینی کوردی هیناوە و نووسیویە تی کە ۸۵۰ سال بەرلە زاین، ولاتی میسری هیناوە تە بن فەرمانی خوێ و میری کردوو، هەروانای زیرینای نامیدی هیناوە، کە لە جەنگی قادیسسیە لە گەل لە شکری سەعد - ی کوری وەقاس جەنکیو و وزیرینا کچی شیرۆخان - ی نامیدی بوو، کە باوکی هاریکاری بارامی چوبین - ی کورد بوو - فاتمە

جلک

جلکی ماد: که و تاجوک (مرادخانی) و سهرپوشی له پارچهی نهرم که له سهره وه به ره و رو هاتیته پیشه وه و دو قهد به بن چه نا که دا و قهدی سیوه می به پشت ملا هاتی، نه وه له نیو ماده کاندایه بره وی هه بووه (گوتیس 2227) به لام نه وه یونانیه کان له ده وره ی دوایدا به (کراسی ماد) ی ناویان برده، که کراسی گوشاده به ناوی: (ساراپیس) سورانی دریزو پاتولی گوشاد و چین دار و نیقه کدار، که به شیوه ی جیاجیا و جوان رازاوه ته وه و هه روا بالا پووشی کورت له پارچه ی ره نگاوره نگی هه وریشم یا په شم (راولینسون، 316.11/315) نه م جلکه و نه م جوړه لباسه که زاهیرن ته نیا له نیو ماد - ی شهرقی باو بووه، له پاشان له سهرتاسه ری (ماداوا) بره وی پهیدا کردوه وله سده ی ۶ ی به ره له زاین پارسه کانیش نه و شیوه جلک پوشینه یان و هرگرتووه (دیاکوتوف ۴۴۹). پووشاک دیکه: لباسی بلیندی ته نک بووه، که چینگه لی فره جوانی هه بووه و تاگوزینگی پی هاتووه و ژیر کراسی قول کورتیان هه بووه که ژیر باغل ناگری و چه سپاو بووه و پشتی گری چنی توند، به که مهرانه وه به ستووه، به شیوه ی فره جوان و رازاوه بووه و به سهر نه ولیاسانه شدا بالته یا جوړی شیل یان داوه به سهرشانیاندا له کاتی جهنگ به سواری یاله کاتی راودا، هه مو لباسی خویان خستوته بن پشتوینه که یان (گوتیس 2228).

نه و کورده مادانه ی که ویته یان له تهختی جه شیدا هه یه، که وای به لوکه ئاخراو تا سهرچوک و پشتوین له پشت، پاتول و کلاوی خر له سهر و فره تریش بالته ی قولدا ریشیان به سهر شانوه یه (پراوادا، ۱۹۴). دوا ی تیکلاوی ماد و ئاشور، ژیان و لباسی بی رازاوه ی ماده کانیش گورانی به سهرهات و داب و ده ستوری ده رباری ئاشور له نیو ماد بووه باو (گوتیس هه ئه وی) بوینه بالا پووشی فاخر که له دوایدا بره وی پهیدا کرد (هیریدوت 1/240؛ گزنفون، له شکر کیشی ده هه زار سواره... the pelsian 64). هیریدوت نویسه تی: نه و مادانه ی له سپای خه شایارشا دا به شدار بون، له ژیر زریی

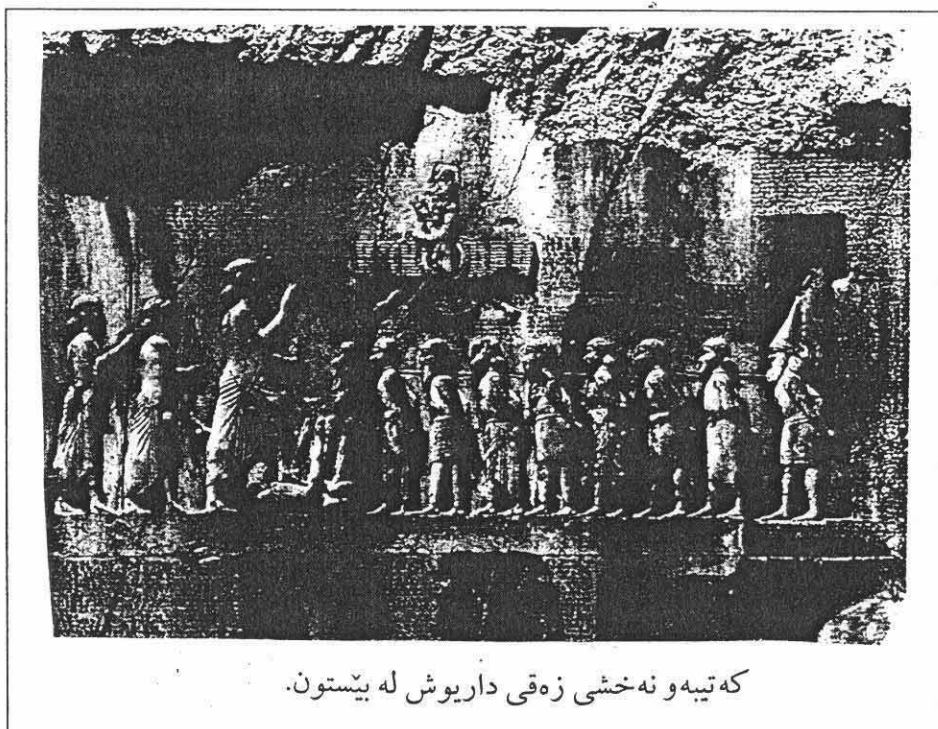
پولہ کداره وه، لیباسیکی قولداریان له بهرابووه و کلاویکی لبادیشیان بهناوی (تیاره) به سه ره وه بووه (11/497) و هه خامه نشیانیش کراسیکی پرچین و بلندیان له بهرابووه که کورش له ماد - ه کانه وه فیری نه و جوړه جلک له بهر کردنه بیووله ته ختی جه مشیدیشدا دهیندری (هه ره ئه وی 1/721) و گشت پهیره وانی خویشی وادار به پوشینی نه و جلکه کردبو (کخ، له زمان ... ۱۳۶). له ده وره ی داریوش جلکی ده رباری ماد بوئیگاوانانی ماد - ی دهرباریان و بو خودی شا بیووه جلک و پوشاکی روژباو.

داریوش: ناجی کوئگره دار، ههروه کو تاجی پاشاکانی ئاسیای گچکه، سوریه و هندی شازنه کانی له سه رده نا، بیجگه له ده سه ره ی سه ر یا پارچه یه ک که سه روملیان پی داده پیچا، کلاوی خری ماد - ی (تیار) که زیاتر له لباد، ساز ده کراو له سه ر تراوه (ئیرانیکا 7/726-727، هه روا بروانه: کخ توئینه وه کانی...، ۱۰۸ - ۱۱۲).

یه کی له و پوشاکانه ی که به تاییه ت له بهر سواره ی سپای هه خامه نشیدا دهیندری بالا پوش یاریدای مادی یه، که به کندیژ ناو براوه که داویانه به سه ر شانیاندا (ئیرانیکا 7/730؛ تامسین 122؛ گزنفون ته ربیه تی کورش Curopaedia)، 355 / (5-8) (۱۱). هیرو دیتیش له په سنی سپای خه شایارشا دا، رایگه ندوه که جلکی پارسه کان ههروه کوهی ماد و ابووه وله و شیوه جلکه ی پیستی ماسی؛ پوله که دار (11/497) پارتی جلکی ژنانی پارتی بالا پوشی پرچین و بلندی که تاگریژنگی پی هاتووه و پشتوینیشیان له سه ربه ستووه، نه مهیش وئیه ی جلکی شازاده یه کی پارتی که وئیه ی موجه سه مه که ی دهینن. دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). ساسانیانیش هه ر جلکی شیوه مادیان له بهر کردوه و گورانی نه و توپان به سه را نه هیئاوه و جلکی ژنانی ساسانی کراسی بلندی و پرچین و گوشاد که جار به جار به نه واری له ژیر سینگیا نه وه، کوپان کردو ته وه و یه خهیش فره تر گرد و قولدار بووه و پشتوینیشیان له سه ر به ستووه، نه رده شیر پاشای ساسانی کلاوی حاشیه داری مرواری دوژی له سه ر ناوه (لوکوئین ۲۶۴، ۲۶۶ - ۲۶۸) دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی ۳۲ تا ۲۹ چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). تاجی شاه ی لای

ساسانیان و ماد فہری ئیرہدی و فہری پاشایی بووہ (کارنامہ...، ۱۸) کوئترین نہخشی بہ جیماو لہ ساسانیان ویتہ یہ کہ، کہ ہی ئەر ده شیر ی یہ کہ می ساسانی یہ، کہ لہ سەر دیوارہی کاخی تہ جہر ہلکہ ندر اوہ. لہم ویتہ دا بابہ ک: (: باوہ ک) کلاویکی خر، کہ زیادہ یہ کی باوہ شیتی شکلی لہ بانہ و نہواری شہ پوئلہر (: مہ واج) بہ پشتیہ وہ چہ سپاوہ و لہ بان سہریدایہ (ہیر تسفلد و 30 و ہر و ا ویتہی 402، دایرہ تولمہ عاریف پەرہی ۲۰۸ ہرئوئی) لہ سەر سکہی ۵ دیرہمی زیوی شاپور ویتہی بابہ ک ہر بہ و جورہ پوشاکہی سہرہ وہ، نہخشی تراوہ و نہخشی شاپور لہ تہ جہر بہ تاجی ویتہ تاجی ئہشکانی دہبندرئ (لوکونین 24 ہر و ا ویتہی 25b) قیس کارنامہ ۱۰، ۱۸) ہرئوئی) شازنہ کانی ساسانی ش تاجی تابیہت بہ خوئیان ہہ بووہ.

لہروی سکہی کہ لہ پوران دوخت (دویت) بہ جیماوہ، تاجی گہ و ہر نیشانہ کہ ۲ بالی بہ سہرہ وہ یہ کہ ویتہ مانگی یہ کشہ وہ و گوئی بچوک لہ بان ئہودایہ (سکہ ناسی...» 228-229 ویتہی 15 - گوبل Sasanian) ہرئوئی پەرہی ۲۰۹).

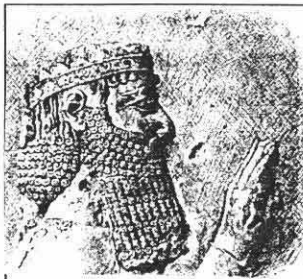
کہ تیبہ و نہخشی زہقی داریوش لہ بیستون.

- شازادہی پارٹی.

- دو کہس لہ گہ ورہ کانی ماد لہ کوشکی ناپادانا.

- نہ خشی، زہقی داریوشی
ٹہ و ہل کہ تیبہ و نہ خشی
زہقی داریوش لہ بیستون.

سکہ ی زیوینی خوسرہ و
- ی یہ کہ می ٹہ شکانی

سکہ ی زیوینی فہرہاد
- ی سیوہ می ٹہ شکانی.

میژوی جلکی ژن

هوۆی به ديهيتانی جلک و بهرگ، مرو که روت و ئاتاج بووه بیری له وه کردوته وه که بو پاراستنی لهش و لاری خوۆی له راست سهرما و گهرمادا جلک و بهرگ و پوڤشاکي بوۆ خوۆی سازبدا، به لام به دريژايی روژگار جلک و بهرگ له بيچمی سه ره تايی خویدا، نه ماو بووه ته هوۆی هونه ر نیشان دان و نواندنی سه ليقه و دهس رهنگینی به ره ی مرو، تويزينه وه ی گوواني پوڤشاک نه ته نيا له روانگای میژو و هونه ره وه پرگرينگه، به لکو له روانگای کومه لئاسی و زانستی زه وانناسی گه لانیش، فره جيی ورد بوونه وه و سه رنجه:

له شانامه ی فيرده وه سی دا که لک وه رگرتن له پیست و موی جانه وه ره ان بوۆ دا پوڤشانی لهش و لار، ده گيریته وه بوۆ روژگاری هوشه ننگ پيشدادي، هه ره وه ک کلاش چنين له هه ورمانی کوردستاندا، ده گه ریته وه بوۆ سه رده می پر شاليار، که به لگه ش بوۆ ته وه، کلاشه کانی پر شالياره که ئیستایش له گلکوۆ پيروژه که یدا له هه ورمانی تهخت، هه لواسراوه و دانراوه و نه وه خوۆی نيشانه ی نه وه یه، که کلاش چنين له روژگاری نه و پیره زه ره ده شتیه وه، به یادگار ماوه و کلاش چنين و جلک و بهرگ، سازد ان چ ژنانه و چ پیاوانه وه بهر له ئیسلام یانی له وه سه رده مه وه، که مروۆی کورد له نيشتمانی کورده واری خوۆی سه ری هه لداوه و سه ليقه ی دا پوڤشانی خوۆی په یدا کردوه، رانکو چوڤه: یارانکو به رگویز هه بووه و به هوۆی ژنان و مروۆی جو لای کورد، سازدراوه وه به ره ی دا هاتویش فيرکریاوه. ته نانه ت ژن له کورده واریدا بوته پاشا و حوکمران و سکه یشی به ناوی خوی که ویتیه ی خویشی له سه ر نه خشانده، بوۆ نمونه (ئادار) (ئافره ته کوردی که پاشا و حاکمی هه ورمان و ناوچه کانی نه وه وه ره بووه، جا له بهر نه وه سکه ی به ناو خوۆی لیداوه، له دیویکی نه و سکه یه، ویتیه نه و ئافره ته هه لکه ندراره و له سه ر دیوه که ی دیکه

ویته (ئادار) به ئەلف و بیی ئارامی نوسراوه. بڕواننه گوڤاری ئۆرگانی ئەنجومهنی زمان، فەرهنگ و هونهری کورد، ژن له هه‌وراماندا، به قه‌له‌می (شه پۆل): دوکتور محهمه‌د صالح ئیبراهیمی سه‌روکی ئەنجومه‌نی ناوبراو، ژماره‌ی ۴ به‌هاری ۱۳۷۹ی هه‌تاوی که تایه‌ت بوو به هه‌ورامان ناسی، هه‌ورامان، ده‌روازه‌ی میژوه‌ی به‌کی دیکه له ئافره‌تانی کورد، به‌ناوی: داره‌مرواری: شجرة‌الدّر، ملكة‌المسلمین که له ۶۴۸ ی ماتگیدا بوته پاشای میسر و شامات و ئەو ناوه‌ ناوه و سکه‌ی به‌ ناوی خو‌ی لیداوه و نه‌وه زای سولتان سه‌لاح‌دین ئەییوبی بووه، بڕواننه گوڤاری گره‌شی کوردستان که خاوه‌ن ئیمتیازو سه‌رده‌بیرو به‌ر پرس محهمه‌د صالح ئیبراهیمی محهمه‌دی (شه پۆل) بووه، په‌ره‌ی ۲۸ تا ۲۴ چاپی تاران سا‌لی ۱۹۸۱ی زایینی، سا‌لی دوهم: ژماره‌ی ۷ ره‌ز به‌ روخه‌زه‌ لوه‌ری سا‌لی ۱۳۶۰ی هه‌تاوی که له تاران به‌ زمانی کوردی تا ۹ ژماره‌ی لپی چاپ کراوه و به‌ که‌م ژماره‌ی له ۱/۳/۱۹۸۱ ز بلا‌وکراوه‌ته‌وه.

بهرانه‌ سیروان ژماره‌ی ۲۹۰ سا‌لی ۷ و ۷ خه‌رماتانی ۱۳۸۳ی هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۱ (شه پۆل). هه‌ر جو‌رێ ده‌لین: فی‌ربونی رسته‌نی خوری و موولوکه و هه‌روا رسته‌نی پارچه و قوماش و جلک دورین ده‌ ده‌نه‌ پال جه‌مشید - ی جه‌م.

چه‌ن شیع‌ر له‌ شانامه‌ی فی‌ردوسی له‌ و‌بابه‌ته‌وه:

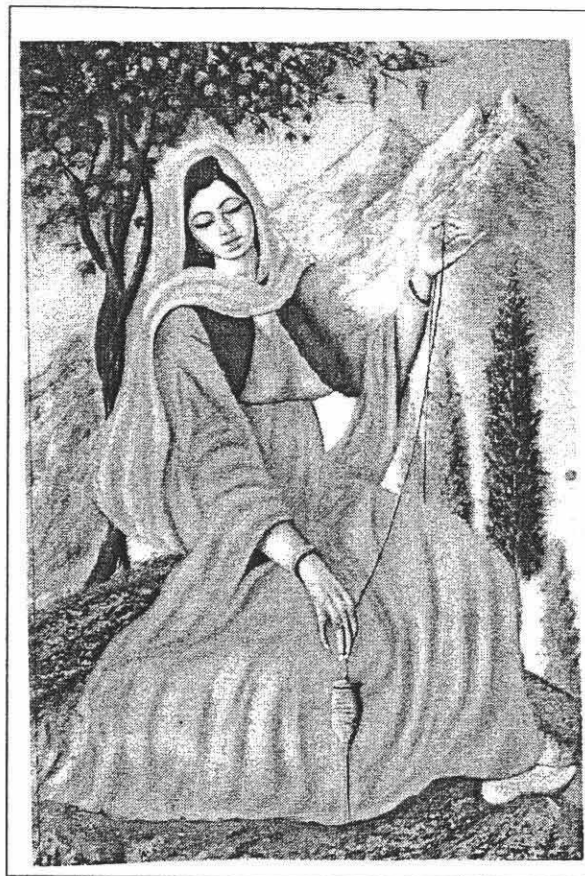
دگر پنجه‌ اندیشه‌ جامه‌ کرد	که پوشند هنگام جنگ و نبرد
ز کتان و ابریشم و موی و قز	قصب کرد پرمایه‌ دیبا و خز
بیاموختشان رشتن و تافتن	بتار اندرون پود را بافتن
چو شد بافته‌ شستن و دوختن	گرفتند از او یکسر آموختن
چو این کرده‌ شد ساز دیگر نهاد	زمانه‌ بدو شاد و او نیز شاد

به‌ شایه‌دی به‌لگه‌ نامه‌ی باوه‌ر پی‌کرایی سه‌بت و زه‌بت کراوی میژویی و ئاسه‌واری به‌جیی‌ماو، خه‌لکی ئیترانی کو‌ن و که‌ونارا له‌ کو‌ته‌ رو‌زگارانه‌وه‌ نرخیی‌ فره‌یان

بوّ جلک و بہرگ و رازاندنہ وہی خوین، داناوہ وزہوق و سہلیقہی جوانی خوین بوّ بہدیہتانی جلک و پوشاک و زیر و زیو و خشل و خاو بہ کار بردوہ. لہ ہزارہی سیوہمی بہر لہ زاین، لہ بہشی باشوری و باشوری خوراوای ئیران کہ داوینہ گہی دہ گاتہ کہناری دہشتی لوت و کہویری ناوہ ندیش، خہلکی خاوہن فہرہنگ، نہمازہ وہ بہ تاییہت، دہ ژیان کہ ئیستا بہ (ئیلامی) ناودہ برین. لہ شوینہ وارئ لہ ئیلامیان بہ جی ماوہ، وادہ ردہ کہوئ کہ بہ سہرکہ وتن و پیشکہ وتنی فرہ دہ سیان راگہ یشتووہ و شاری وہ ک (شوش) یان سازداوہو لہ بہر کوئی بہدایکی شارہ کانی جیہان دادہ نری. لہ دو ہزارہی یہ کہمی بہر لہ زاین خہلکی ئم شویتہ جیرانی مادہ کان بون و لہ نیوانیاندا کرین و فرو شستن و پیوہندی ہہ بووہ، دیارہ بہو ہویتہ وہ لہ یہ کتر فرہ شوینیان و ہرگرتووہ، جا ہہر لہم بارو بابہتہ وہ یہ کہ ناسین و توپڑینہ وہی ہونہرو فہرہنگی ئیلامیان لہ روانگای میژو و کہونارا (باستان) ناسی ئیران و ئیرانیانہوہ، کاری پرسود و پیویستہ. جا ہہر لہ بہ رتہمہ لہ میژوی پوشاکی ژنانی ئیرانی، ئہبی قسہ لہ جلک و بہرگی ژنانی ئیلامی بکری.

یہ کی لہ بہرچاوترین و جوانترین نمونہی جلکی ژنانی ئیلامی ویتہ یہ کی بہرچہستہ یہ کہ لہ سہر روی جامی زیوین نہحشیراوہ و چہن سال بہر لہ مرو لہ (مہرودہشت) دوژ راوہتہوہ و کہشف بووگہ، لہسہر روی ئہو جامہ پہیکہرہی دو ژن کہ یہ کیکیان بہراوہستان و ئہوی تریان بہ دانیشتنہوہ، دہبندریں. کہ ہہردوکیان کراسی کہ نہخش و نیگارہ کانی لہ بہرگی داروگول دہچی، لہ بہریاندا یہ. پہرہی ۵۰ مانگنامہی عیلمی و فہننی و نابوری و سہنعتی سالی ۲۴ ژمارہی ۱۶۱ پوشپہری ۱۳۸۵ ای ہہتاوی (شہ پوئل).

شیرن تهشی ده رسی

تایکی ریشهی دل به نووکی غه مزه دادا

دهستیکی بو سه ما برد رووبه نندی ماهی لادا

نافه ی گولی عه یان بوو عه تری به دم سه بادا

باریک و لوس و ناسک دوو زولفی خاوی بادا

وه ک شاخی گول به لادا شیرن تهشی ده رسی

(وه فایی)

وینە کیزۆلە یەکی هه‌ورامانی، نه‌قل له‌ گرشه‌ی کوردستان.

نوکنه‌ی وردوجوان

مروڤی زاناو داناو دلسوژی گهل و نیشتمان، باش زانیویانه زانین و زانست وئی
 روانینی به راستی و عیلم و فهره‌هنگ و هونه‌رو سه‌رکه‌وتن به په‌یژه و نهر دیوانی، چونه
 سه‌ری و سه‌رکه‌وتن بو‌دوندی مروڤانی ته‌نیا له‌بن سیبه‌ری نازادی دا‌هه‌لده‌دا و پیده‌گا و
 لق و بوپ و به‌رگ و گه‌لای به‌رهین و پرمیوه‌ی خوئی ده‌گه‌بیته‌هه‌مو مروڤیک. مروڤ
 له‌سایه‌ی نازادیدا، ده‌کاری زانین، ژیری. فهره‌هنگ و هونه‌ر و ئافراندن، به‌ده‌س بیئی و
 زه‌وق و لیته‌توی و شیایوی و ئوگرداری یه‌ک، که‌هه‌یه‌تی، له‌گوره‌پانی نازادی
 کو‌مکاری مروڤانی، که‌سایه‌تی خوئی، نیشان ده‌دا، نازادی به‌ویشه‌ی نور و تریژی، گوئی
 روژه، که‌به‌گیا و گزی ریشه‌دار، ده‌ره‌تانی به‌په‌له‌ی پشکوتن و هه‌لدان و به‌خوداهاتن
 ده‌دا، بی‌نازادی هه‌موشته‌ی سیس و ویشک‌ده‌بی و ده‌بیته‌پوش و پلاش هه‌روه‌ک
 که‌نگه‌لاشکی دم باوبوران و له‌به‌رچاو و ندا ده‌بی. نابی ته‌عه‌سوب، دوگماتیس، ته‌نیا
 میحوری، خوینی و به‌دینی، زور ویزی، مله‌وری و ریشه‌دان، بمیتی، گشت بیرورا و
 تیئوریه‌کانی ژیان ناسی، زه‌وی ناسی، هه‌بون ناسی تازانینه‌کانی رامیاری و کو‌مه‌لایه‌تی،
 به‌شیوه‌ی نازادی، فره‌به‌هینگو ئه‌هونه‌ی قسه‌ی لی‌بکری و له‌سه‌ری بکو‌لد‌ریته‌وه و
 بکه‌ویته‌به‌ر بیرورا گو‌رینه‌وه و تویریته‌وه و لیکدانه‌وه، تار است و دروستی بیرورا
 جیا‌جیا‌کان به‌شیوه‌ی زانین و لیکولینه‌وه، ده‌رکه‌وی و رون بیته‌وه و ریگا بو
 به‌خته‌وه‌ری، نازادی، شادی و ژیانی مروڤانی بو‌به‌ره‌ی مروڤ دابین‌بکا، مروڤی ئه‌م
 سه‌رده‌مه، له‌سایه‌ی په‌ره‌سه‌ندی عیلم و زانینه‌وه، له‌بیرکردنه‌وه‌ی، یه‌ک لایه‌نی،
 تی‌په‌ریوه‌و چرای نوری عیلم، دل و ده‌رونی مروڤی ئه‌مرووی روناک و ناگادار
 گردوته‌وه. جا‌هه‌ر له‌م سو‌تگه‌وه‌یه‌ مروڤی کوردی ئه‌مرو، راپه‌ریوه و له‌کار و باری
 چاره‌نوسی خوئی پر به‌دل‌وگیان به‌شداره‌و هاتوته‌گوره‌پانی راپه‌رین بو‌به‌ده‌س هیئانی،
 نازادی و مافی‌ره‌وای مروڤانی کورد و کوردستان، ئافه‌رین له‌گریلای کورد و

کوردستان. ئوپراسیۆینی (۲۵) سوپای تۆرکیا به دژی کورد، به کار و کرده‌وه، له مانگی ته‌شرینی یه‌که‌می ۲۰۰۷ ز. ده‌سی پیکرد. له‌نیوان (۲۱ - ۲۰/۲/۲۰۰۸ ز) فه‌وریه‌ (شوبات) وله‌ چه‌ند قۆلێکه‌وه‌ چه‌ونه‌ ناو خاکی باشوری کوردستان و له (۲۹/۲/۲۰۰۸ ز) فه‌به‌ په‌له‌، له‌ زۆریه‌ی ناوه‌چه‌کان، کشانه‌وه‌، بو‌دواوه‌. که‌چی تۆرکیه‌، فه‌به‌م هێرشه‌ی بو‌سه‌رگریلای په‌که‌که‌، به‌ خو‌ی ده‌نازی، چون‌ه‌م سپاشه‌روانه‌که‌ی به‌چه‌ک، ته‌ریار بو‌وه‌م ئیسرائیل و ئه‌مریکا، پشتیوانی بون، ئه‌وه‌ بو‌شه‌روانانی تۆرک بی‌ویته‌بو‌ و لای‌وا‌بو‌و، سه‌رده‌که‌و‌ی و کو‌دناوی (گیونه‌ش = روژ) له‌ خو‌نابو‌، که‌چی فه‌به‌ی وینه‌، کلکی گرت، به‌گه‌لوزیدا و رای کردو به‌ره‌ و دوا، بی‌ئاوردانه‌، به‌تی‌شکاوی و فه‌به‌ په‌ریشانی و ئالۆزای گه‌رایه‌وه‌، نیو‌کونای خو‌ی.

ئافه‌رین

ئافه‌رین له‌ خه‌لکی دلسۆزی کوردی بامه‌رپی که‌ بو‌یرانه‌ ده‌وره‌ی مو‌لکه‌ی سه‌ربازانی شه‌رفروشی تۆرکی، هه‌یتوه‌کانی ئه‌تاتۆرک‌یان، گرت و نه‌یان هێشت، له‌ دیوی باشوری کوردستانه‌وه‌، شه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌ی ئاشتیخوازی کورد، بفروشن و هێرش بکه‌نه‌سه‌ر بنکه‌ و سه‌نگه‌ره‌کانی گریلای بو‌یر و نه‌به‌زو نه‌ترس و دلسۆزی کورد و کوردستان، که‌ می‌رانه‌ و شیرانه‌، دادپ‌دادپ‌یان به‌سپای پرچه‌کی تۆرکی کو‌نه‌ وه‌سمانی خستبو‌زیاتر له‌ ۱۲۵ سه‌ربازو سه‌رکرده‌ی تۆرکی‌یان له‌مه‌یدانی شه‌ردا، تخیل کرد و ۱۵۵ زامداری لی‌خستن و ۶۱ که‌سی له‌ نیو‌به‌فری چپای کوردستان، لی‌قروسه‌رما برده‌له‌ کردن، ئافه‌رین و هه‌زان ئافه‌رین له‌ و گریلا، کوردانه‌، ئافه‌رین له‌ و کیژه‌ کورده‌ گریلایه‌ ئاوه‌ها ئه‌نگیوه‌ سوپه‌ر کو‌برای جه‌نگی هیللی کوپتری تۆرکی له‌ به‌ر چا‌و‌دنیا داخسته‌ خواری و سوتاندنی. به‌ر خودان و به‌رگیری کردنی گریلای به‌ شه‌ره‌فی کورد له‌ لوتکه‌ی ئه‌شکه‌فتی برینداران، پلینگ ئاسا و شیرانه‌ و بو‌یرانه‌ و می‌رانه‌ بو‌وه‌، ئافه‌رین له‌

کرده (ف) و ئافهرین له روژ (دوکتور باهوژ ئهردال)، که گۆنهش روژی تورکی کرده تاریکه شهوی رو به قیرداپوشراو. سپای تورک له چیاى رهش ۲۰ کوزراوی به جی هیشت و تیک شکاو به پهله پروزه، ههلات بو دواوه. - کیژه گریلا فروکهی سوپیتر کوبرای تورکی خسته خواری له سه رگردی، به رامبه ر به گورستانی، شه هیدان، نیژیک جادهی چه می جوو. - له نیوان روژانی ۲۱ و ۲۹ ره شه می ۲۰۰۸ ز - له هیرشی تورک بو لای زیی کوشته یی فره له شه ر فروشانی تورک کریا. - ئافهرین له باهیر باشقه لانی و گریلاکانی، که هیرشکارانی جندرمه ی تورکیان کرده گریان، که هاواریان کردوه، ئای له ئاگری دۆزه خدا سوتاین، بگه نه فریامان. - ئافهرین بو هاوار دیره ک و گریلاکانی، که به یارمه تی باهیر و گریلاکانیان ئه و سپا درنده ی تورکیان به زاندوله چه می جوو، شامکی و سه ری شیرین هه تا ئه و دیوی باکوری کوردستان ره پی یان نان و له و دیوی ده سکر دیش گریلا ی ناوچه ی زاگرو س: «زگورتی» ئاگر بارانیان کردون و وه هایان ته می کردون، جاری تر نه ویرن بیژن له ل - ئافهرین له ره نگین شیر ناخی کیژه گریلا، که جندرمه یه کی تورک له نیو به فرا، ده گری و هاوار، ده کا بو خاتری ئاپو، مه مکوژه، نای کوژی و دوای چه ک دامالینی، ئازادی ده کا، ئافهرین له عه زیز روسی، باهیر باشقه لان و ئولفیه ده رسیم کیژه گریلا ی سه رکرده و (روچی شه هید کوپانی). بر وانته www.kawrojna.com ده وسیه یه کی تایبه ت به به رگیری یه کانی زاب وزی Page 10F7 ، ۲۰۰۸/۳/۹ ز - شه پۆل.

چریکه و چیرۆك - یه ك واقعیهت

ده گێر نه وه کابرایه ك سه فهری که ته و بهر و بو خچه یه کی دا به شانیدا و رویشته، نه و روژه تا نیریکی نویرزی خه و تنان هه ر روپی له هیچ شوینیک لای نه دا تاگه یشته بهردهم چادر و چیغیک که په زو و لسات داره کان له وی له و کویستانه زنویره، چادر و ده وارو ره شمالیان هه لدا بو - کا برای ریوار ته ماشای کرد وا له بهردهم یه کیک له و چادرانه دا ژنیک راوه ستاو، به له ز روپی و له نیریک ژنه که، سه لامی کرد و وتی: نابه له دم واشه و، تاریکی کرده و شه ویشه، نازانم بچمه کو؟ ژنه که زور به قه در و حورمهت خو لکی کرد و بردیه ژور و نان و چایی بو هیناو له پیش ده می دایناو زوری به خیره اتن کرد و پی و ت ئیستا پیاوه که م دیته وه، له و قسه و باسانه دا بو، میرده که ی هاته وه و له باتی نه وه ی میوانه که به خیر بیی، به سه ر ژنه که ی دا نه رادی، نه ری! نافرته نه م نیره زه لامه چییه؟ به م شه وه هیئاوته، ته مالی. ژنه که یش وتی: میرده که گیان ریواره و شه و دره نگ، نه م هیشت به م تاریکه شه وه که ده لپ: قیرت به روی هه واوه، ناوه، به و چول و بیانه پردرک و داله دا بروا و خوا نه خواسته توشی توشی و که ند و کوسب بی یا جرو جانه وه رودر نه یه ک ئاوقه ی بی، خو ماله که ناگری به کول وه؛ بائه مشه و له بن نه م چادره ی ئیمه دا پشویه ک بدا و بو سوزیا زو ده روا، کابرای خانه خوینی ناچار دهستی به لی خویدا گرت و بیده نگ بو، کابرای ریوار و میوانه که یش دهستی به سه ردلی خویدا گرت و هه ست و خوستی له خوینی بری و مهقی نه کرد، تا که ره به یانی هه ستاو به رقه نه یه کی خوارد و مال ئاوابی کرد و به ره و نه و شویته وا له بهر چاوی گرتبو که وته ریگاو روپی روپی تا دوای نویرزی شیوان، ریگای، که وته بهر ره شمال و زوم هه وارگه یه ک، ته ماشای کرد وا له دم تاول و چادر یکدا پیاویک له و هاوینه هه قاره دا دپاره، پای هه لگرت و نیریک بوه وه و سلاویکی لی کرد و نه ویش وتی: عه له یکه سه لام کا که! به م شه وه ئوعز بی، نه ویش رای که یاند، که ده مه وی بچمه هاوینه هه واری ماله مامه ره هام، مامه ره هام یا بوختونه سر کوری گیو - ی کوری که شواد - ی کوری گوده رز - که قه لای ئور شه لیمی روخاندوه و جوه کانی له زیندانی بابل په ستا تووه. له بته ماله ی بوختی

یه کانی کورد، خاوهن تاول و هو به که، خولکی ده کا و ده بیاته ژورری و ده لی: بابه خو ئیره به قور نه گیراوه فهرمو؛ میوان به بهم تاریکه شه وه ناتوانی برویی، توشی گیر و گرفت ده بی، خاوهن خواسته فت ده بی. کابرای ریواره چی و داده نیشی و پاش کاوه «کات» ژمیریکی ژنی خانه خوئی په یدا ده بی و له باتی سه لام و چاک و خوشی کردن، روده کاته میرده که ی و پی ده لی، نه یرو میرده که، نه میره زه لاهه چی یه؟ بهم نیوه شه وه، کیشاوت ته، ژورری، منی کولول تا که ی خزمه تی میوان و گه له و گلانی تو بکه م؟ ده لی: نافرته: دایکت چاک بول بول مه که، خو نه م ریواره ماله که مان ناگری به کول وه نه مشه و لیزه یه و پارویه ک نان ده خوا و به یانی زو ده روا. - ده لین: کابرای ریواره هر چو نیک بوو ده سی گرت به جه رگی خویدا و هیچی نه وت، بو ده مه و به یان له خه و هه ستا و خوئی کو کرده وه و نان و چایی خوار دو هه ستا حه وا و مال ناوایی کرد و رویشته ده ری، کابرای خاون مال و خانه خوئی؛ میوانه که ی به ری کرد، نه و ریواره رویی کرده خاوهن ماله که ی و پی وت: له م دوشه وه سه فهره م دا، شتیکی سه یرو سه مه ره م دیوه، دا تو خوا بریک وهره! نه م لا با پیت بلیم: دوی شه و له فه لانه هاویته هه وارا له و زوزانه له ماله فه لانه، که س میوان بووم ژنه که، دلاوا و میوانگر بوو، به لام میرده که ی رژدو پیسکه بوو، نه مشه و له مالی تو بوم، به راوه ژو، تو ژور میوانگر و دلاوام هاتیه بهرچاو، به لام خیزانه که ت به بول و خوته و ده س قوچاوم دی، کابرای میواندار وتی: کا که قسه ی لی مه که، ژن به ژنه مان کردوه، نه و ژنه خوشکی منه و نه مهش خوشکی نه و - نه م چریکه نه وه مان نیشان ده دا، زله هیره دنیا خوور و تیر نه خووره کان له ولاتی وه ک به غاله م چند ساله دا ژن به ژنه یان به فه یسل و قاسم و عارف و به کر و سه دام و... کردوه، یه کیان له باتی یه کیان هیتاوه و له تورکیاش عه بد ولحه میدیان لادا و مسته فاگه مالیان هیتاوه و یان لادا و عیسمه ت و... و دیمیریل، چللیر و نه ربه کانیا له جیی، له نیو پیخه فی وزه دانا، کورده که ی نیمهش چاوی به موله ق وه ستاوه و له نیو خویدا وه ک خووره یه کتر ده خوون و ده برن و یه کتر ده درن. رو حی نه و چریکه و چیر و که م له په راوه ی نه لموسته زرف وه رگرتووه. د. محمد صالح ابراهیمی (شه پۆل). تاران ۲۶ مارس - ی ۱۹۹۷ -.

چریکه ی ۲

رێبوار

دەگیر ئەو، پیاویەک لە ره‌چه‌له‌کی کورده‌ماد - ه‌کان روژنێک، ئەسپه‌که‌ی زین ده‌کا و سوارده‌بی و ده‌روا، خێزانی کابرا که ده‌زانی می‌رده‌که‌ی سه‌فه‌ری له‌ به‌ره، هه‌ندی‌ک تو‌شه، وه‌ک کوللیره‌ چه‌وره‌ی به‌ره‌شکه‌و شادانه‌و هه‌ندی لوقمه‌قازی بو‌سازده‌کا و بو‌یی ده‌نیته‌نیو پاشکویه‌ک و له‌ پشت زینه‌که‌وه، بو‌یی قایم ده‌کا وه‌گه‌به‌که‌ له‌سه‌ر ته‌رکی ئەسپه‌ی داده‌به‌ستی. کابرای کورده‌ماد، ده‌روا ده‌روا له‌م شیو، بو‌ئه‌و شیو، له‌و دو‌ل بو‌ئه‌و دو‌ل تاده‌گاته‌سه‌رکانی و چاوه‌ئاوی‌ک، که‌به‌خو‌روقه‌له‌په‌زه‌دیته‌ده‌ری و هه‌رده‌لیی ئاوی سه‌هه‌نده، ئەوه‌نده‌ساردو خو‌شه‌و کابرایه‌کیش له‌سه‌ر ئەو ئاوه‌دانیشتوووه‌و لاقی تا ده‌م چوکی هه‌ل‌کردوه‌و ناویه‌ته‌نیو ئەو ئاوه، ئەمیش لقاوه‌که، له‌سه‌ر ئەسپه‌که‌یی دامالی و ئەسپه‌که‌ی ئاوداو و به‌ره‌للی کرده‌نیو سه‌وزه‌لانی به‌رده‌م ئاوه‌که‌و خو‌بشی چو ده‌ست و ده‌م و چاوی خو‌ی شتو خو‌ی فیتک کرده‌وه‌و له‌گه‌ل ئەو کابرای رێبواره‌که‌ لاقی نابووئه‌نیو ئاوه‌که، که‌وته‌قسه‌وتو وێژ و لیبی پرسی تو‌بو‌کو‌ی ده‌چی! له‌وه‌لام‌دا پیبی وت: بو‌فلانه‌شوین، ئەمیش پیبی وت: که‌واتا رینگامان یه‌که، پاش حه‌سانه‌وه، وتی: ده‌ی هه‌سته‌با بروین خو‌یان کو‌کرده‌وه‌و کورده‌ماد - ه‌که‌ئه‌سپه‌که‌ی لقاوه‌کردو سوار بو‌و ئەو کابرایه‌ش که‌وته‌به‌رجله‌و ورکیفی و که‌وته‌رینگا، کابرای سوار هه‌رجار نه‌جاریک ده‌ستی ده‌برد، له‌نیو خو‌رجینه‌که‌ی پاشته‌رکی هه‌ندی لوقمه‌قازی یا پارویه‌کی کولیره‌ناسکه‌ده‌ردیتاوه‌یخسته‌نیوزاری، کابرای هاوری‌شی که‌ماندو ببو‌وله‌به‌ر رکیفی دا، ده‌رویشت، بو‌فیل پرسیاری کرد ئه‌ری! کا که! ئیوه‌ئه‌قیده‌و برواتان چیه‌و له‌سه‌ر چ‌دین و ئاینیکی. ئەویش وتی: من له‌سه‌ر دینی زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌رم - باوه‌رم «باوه‌رمان» به‌م سی‌ئه‌سه‌له‌یه‌ (پندار - ی نیک، رفتاری نیک و کردار - ی نیک: بیری چاک، ره‌فتاری چاک و کرده‌وه‌ی باش و چاک). کابرای پیاده‌ش، پیبی وت، ده‌

بیرسه و بزانه من «ئیمه» بلی، بیرو باوهرت چیه و له سه رچ دین و ئاینیکی، نه میش وتی: بلی تا بزانه، کابرای پیادهش پیوت: من له سه ر ئول و دینی موسام و باوهرم «باوهرمان» وایه کاتێ دهسه لآت و وزه م پیداکرد، به که یفی خوّم رای دهم و به زه ییم به که سدانای و لام وایه کرده و هی چاک ئه وه یه، بی به زیی بم - ماوه یه ک - ی دیکه پیکه وه رویشتن و کابرای پیاده که له بهر ئه سپه که وه، دهرویشتن ئاره قی رهش و شینی دهردابو، روی کرده سواره ی هاوالی، وتی: کاکێ خوّم تو که بروات و اچاکه، نه ی بوچ سه بارهت به منی هاو ریت و ابی به زه ییت، سوارهش وتی: مه به ستت چیه؟ کابرای پیاده وتی: تو دهینی من چهنده ماندوم، تو هه رجار ناجاریک دهست ده به ی له نیو هه گبه ی پشت ته رکێ ئه سپه که ت هه ندی کولێره ناسکه ی به ره شکه و شادانه یا تویشویه ک، دهردینی و ده ی خوئی، نه به شی من ده ده ی، نه ده لێی دا تویش که هاو ریمی و ماندو شه که ت بوی، ها: وه ره تاوێک، کاوێک سواره به! کابرای کورده مادیش زو فریوی خواردو له ئه سپه که ی دابه زی و کابرای موسایی سوار کرد و پیوت جا بکه یفی خوّت دهست به ره توشه ش ده ره یته و بی خو، ئیتر گازنده و گله یی مه که، کابرای موسایی تا سواری ئه سپه که بو، له ده رفه تیگدا رکیقی له ئه سپ دا وه ره وه ک فیشه ک بالی به ئه سپ گرت و روئی، کابرای خاوه ن ئه سپ هه رای کرد کوره! نه رو ی به جیم نه یه لی له م چول و هول، من کردم تو نه که ی! کابرای موسایی وتی: مه گه ر پیم نه گوتی من بی به زه ییم، وه تازه دانا به زم و تویش برو چی ده که ی بیکه، کابرای کورده مادیش ناچار دهستی به ره و ئاسمان بهرز کرده وه و پر به دل دوعا و نزای لیکرد و وتی خویا خوّت ده زانی من چاکه م له گه ل نه و هاو رییم دا کرد، به لام نه و زور به نامه ردی ده بزویته وه و خه ریکه ئه سپه که م ده رفیتی، خویا له بهرت ده پاریمه به ته وقی سه ره وه له ئه سپه که، دا که ویته خواری دهست و ملی بشکی، تا من به ئه سپه که م بگه م و پیی شاد بمه وه و هه یته م دوعا و نزایه ی ده کردو ئاهو نزوله ی وه ک سوره دو که ل، ده چوو ه ئاسمان و به هه ناسه

برکیش، له م شیو بو ئه و شیو، له م کهل بو ئه و کهل به دواى کابرای ئه سپ فریندا به هه له داوان ده رویشت تا ته ماشای کرد، کابرا له زین گلاوه و دا کو تراوه به زه ویدا و ده ستی شکاوه و گه دنیشی سه خت کو تراوه و ئیشی زوری پیگه یشتووه، ناتوانی هه ستی و رایی، ئه سپه کهش که می دور تر له سه راو لیژییه ک راوه ستاوه، کورده ماد، له خویشان که ئه وهی دی واکابرای موسایی که وتوه به عه رزا بالی گرت و چو ئه سپه که ی گرت و سوار بوو ئاوزه نگی له قه برغه ی ئه سپدا، ئه سپ خه ریک بو بال بگری، کابرای موسایی هه رای کرد کوره تویی و خوا ده ستم شکاوه و ملم خیج بووه و ناتوانم ته کان بخۆم و بجوئیم و هه ستم، له م چو لگه جرو جانه وه ر یا درنده له نیۆم ده بن، لانی که م تا ئاواپی یه ک، بمبه، به لکو تیمار بکریم و قه ل و دال له م که ژوکویه چاوم ده ر نه هین و له نیۆم نه به ن. کورده ماد هه ندی رویی له دوایدا به پیی [کرده وه ی چاک و ره فتاری چاک] که به شی له بیرو بروا و ئه قیده ی بو، گه راوه سه ر کابراو سواری پشت ته رک ئه سپه که ی کرد و رویشتن تا گه یشته ئاوایه ک و له وی دای به زان و خو ی به ره و ئه و شوینه ی وال به رچاوی گرتبو پیی پیوه نا.

له نیو ریگا به کابرای موسایی وت: تو ناپیاویت له گه ل مندا کرد، منیش له خوا پارامه وه، ئه سپه که، له سه ره و خواری یه ک سه رسم بداو بتدا به زه ویدا و ده ست و سوکرت بشکی، تامن بتوانم ئه سپه که م له بن تو در بهیتم و خو م لیی سوار بمه وه. چونکا ده لین: یا خوا هه ر سوار سوار بی نه ک پیاده ی وه ک توی زالم و سه مکارو بی به زه بی (دیاره ده بی بزاین کابرا دوعای کردوه یانی هیوای له ده س نه داوه و به کارو کرده وش به هه له داوان به شوین، ئه سب رفیدرا رویشتووه، ئه مه نیشانمان ده دا ئیمه مانان هه ر کاری بکه ین، ده بی، هیوا و کارو کرده وه لیک گری بده ین و ته نیابه دوعا کار مه یسه رنابی). ئه وا خوا دوعا و نزا که ی قه بول کرد و توی به م ده رده بردو منیش به ئه سپه که ی خو م گه یستم و سوار بوم، هه رچه نده تو سه باره ت به من زولمت کرد و ئه سپه که ت لی فراند، به لام

من نامه‌ردیم نه کرد، وا توّم سوارپشت ته‌رکی خوّم کردوه، ده‌ت به‌م تاده‌ت گه‌یینمه تاوايه ک. کوردینه! ئەم چریکه و چیرۆکه ته‌لقینه. ده‌ی با ئیمه‌یش هه‌مو، به‌یانان و ئیواران دوای نوێژ خویندن و به‌ر له‌ نوێژی ئیواران و سبه‌یانان رو بکه‌ینه باره‌گای خوای به‌خشه‌رو ده‌هنده و دلّاوا و دلّلاوین، پر به‌دلّ هاوار بکه‌ین و بیژین خویایا دژ و دوژمنانی کورد و کوردستان له‌ ئەسپی وزه‌ و ده‌سه‌لات بخه‌ره خواری و ده‌ست و ملیان بشکیته، تا ئیمه‌یش به‌ مافی ره‌وای خوّمان بگه‌ین، چونکا ئەوه، ماوه‌یه‌کی زوّر درێژه، ئەسپی وزه‌ و ده‌سه‌لاتیان له‌ ئیمه‌ دزیوه و رفرا‌ندویانه، ده‌ی ملیان بشکی تا ئیمه‌یش سواری خوشبه‌ختی و ده‌سه‌لات بین، - دیاره‌ ئەوه‌یش کاتی پیک دی ئیمه‌ی کورد، یه‌ ک بگرین و دوستی و وه‌حده‌ت و یه‌ کیه‌تی یه‌ کی پته‌و له‌نیۆ، نه‌ته‌وه‌ی کوردا، ساز بده‌ین و ده‌س له‌ نیۆده‌س یه‌ کتر هه‌ل پیکین تائیدی دژو دوژمنانی کورد، نه‌توانن لیکمان جیا بکاته‌وه و بمان که‌نه‌ داره‌، ده‌سی خو‌یان، ده‌بی‌پشت به‌ پشتی یه‌ کتره‌ وه‌بده‌ین تا سه‌رکه‌وین و ده‌وله‌تی تایبه‌ت به‌ خوّمان هه‌بی، کورد، ده‌لی: برا له‌ پشت برابی مه‌ گه‌رقه‌زا له‌ لای خوابی. تاکه‌یی ئەوان سوار و ئیمه‌یش پیاده‌ بین، خواهه‌لناگری خوت فه‌رموته [وکذلک نجزی الظالمین: = کوردیش ده‌لی «خوا تو‌له‌ی بزێ کو‌له‌ له‌ بزنی شاخدار ده‌ستیتی، ده‌ی کورد، له‌ راست داگیرکه‌ران رانه‌وه‌ستاوه‌ و راپه‌ریوه‌ و شه‌هید و خویی داو ده‌ی سا‌نۆبه‌ی کورده‌، ده‌لین: ئاش «ئاسیاو» به‌ نۆره‌یه‌ - نوری ئیمه‌یش دی ئیتر به‌ یه‌قین]. ئەم داستانه‌ رو‌حه‌ که‌ی له‌ [رسائل اخوان الصفا]م وه‌رگرتوه‌.

د. محمد صالح ابراهیمی [شه‌پۆل] تاران: ۲/ ۳/ ۱۹۹۷ ز.

كورد، له رۆژهه لاتى نافیندا

مه سه لهی كورد، له رۆژهه لاتى نافیندا یه كى له و مه به ستانه یه، كه فره شویتدار و جیی ورد بونه وه و سرنجه و له هه مان كاتدا خه فته هیته ره و لیته دا، ئامازه ی پینده كه یین، نه ته وه ی كورد، له توركیه، ئیران، عیراق و سوریه و قرقیزستان، تورمه نستان و ئهرمه نستان و ئوزه كستان و كوێته ی پاكستان و لوبنان و ئوردون و ئه فغانستان له ئورالی روسیه له ناوچه یی به ناوی بارزان كه ته مه دونی گیلگمیش به هی خویمان ده رانن و چه شمیه تی زوریشن و نه ته وه ی كورد به تیکرا خوئی له چل تا ۴۵ میلیون كه س ده دا، به لام بی ده ولته تن و چه و ساوه، نه ته وه ی كورد، دارای وه حده تی جوغرافیایی به به لام داگیر كه ران، نه ته وه ی كوردیان له یه كیه تی سیاسی و رامیاری تائستایی به ش كردوه. زیاتر له ۲۵ له سه تی وارگه و خاکی ئیران، توركیه، عیراق و سوریه، وارگه و نشینگه ی نه ته وه ی كورده، كوردستان، له لایه كه وه، ئه لكی به زنجیره چیاى قه ققاز و له لایی تره وه، ده لكی به زنجیره کیوكانی بانئیسکی و خلیج، خلیجی ئیرانیا و ده شته كانی نیو دوروان (: به ینه نه هره یین) و (ئه لكی به چیاو كیفه كانی تورووس و مه ساحه تی وارگه و نشینگه ی كورده واری زیاتر له شه ش سه ت هه زار کیلومتری چوار گوشه یه و له ریگای باكوری به نده ری ئیسكه نده روه به ده ریای مه دی ترانه، ریی هه یه و ئه لكی به ده ریای مه دی ترانه و به ده ریای ره شه وه و به خلیجی ئیرانیا نه وه.

له و سه رده مه ی كه عه دنان مونه ریس (سه ر وه زیرانی پیشوی توركیه، كه حوكومه تی تازه ی توركیه، ئه وی له قه ناره دا و كوشتی) له بابته پیوه ندی توركیه و ئیسرائیل، بۆن گورین نامه ی نویسیوو دوپاته ی كرد بو كه هه ر دو حوكومه ت به گشتی له سه ر كوردستان، پیکه وه، هاو بیرووران و له ماده ی چواره مه دا، ته و افوقنامه ی ئه وان له بابته ئه م مه به سه ته، كه ئیسرائیل ماف و حه ق و حوقوقی توركیه به سه ر كوردستاندا كه كوردستانی ئیران، عیراق و توركیه و سوریه، بگریته بهر، دوپاته و ته ئكیدی له سه ر كردوه.

له ساڵی ۱۲۸۰ هه تاوی کورده کان، کۆمه له به کیان به ناوی (سه یفی) له تهسته مبول، به نهینی، پیک هینابوو روژنامه بیکیش به ناوی روژی کورد، له چاپ ده دا و بلاویان ده کرده وه.

له جهنگی نیوگه لانی ته وه ل، حوکومه تی تورکیه، زیاتر له ۱۵۰ هه زار، که سی له نه ته وه ی کورد، ئاماده کردو به لیتی پیدان، که دوای جهنگ، ئازادی ته واو، هه ر وا ما فی ره وای کورد، به وان ده داو له گه ل نه ته وه ی نه جیبی کوردا، به موساوی و به رامبه رو به بریه تی و به ئازادی، پیکه وه، حوکومه ت، ده که ین، له ئاکامدا نه ته وه ی کورد، بویرانه و میرانه و نیرانه، به سودی تورکی عوسمانی، خوئی خسته ناو شه ری نه ویستانه و زیاتر له دوسه ت هه زار که س له نه ته وه ی کورد، له و شه ره دا کوژران و زامدار بون.

له ۱۲۹۹ ژهنرال شه ریف پاشا به نویته ری نه ته وه ی کورد، له په یمان نامه ی سویر، به شداری کرد، ئه و په یمانه، که له لایه ن، ده وه له ته زل هیزه کانه وه موژ کرابوو، به نه ته وه ی کورد، به لیتدرا بوو، که له به شی له کوردستانی باکوریدا، ئازادی و سه ر به خوئی بو کورد، دابین بکری. به لام حوکومه تی به دفه ری ئه مه گ نه ناسی تورک، ئه و په یمانه ی تیک دا و کردیه، په یمانی لوزان و زهره ر و زیانی فره و به رفه ری له کورد، دا و عیسمه ت ئینوئو به قانزنجی تورکیه به ناوی نوکه ری تورک ئه و کاره ی ئه نجم داوه. حوکومه تی تورکیه له بابه ت، ئه و به ده سه اته، وازی له موسل پیته ختی کوردستان، هیتا و موسلی به ئینگلیس دا - نه ته وه ی کورد، که زانی فریودراوه و له هه ر لا ده سی براوه به دژی فیلبازان و داگیر که ران، راپه ری و شیخ سه عید پیران له ۱۳۰۴ له دبار به کر راپه ری، به لام تورکیه به یارمه تی، ئینگلیس، ئه و راپه رین و بزروه، له کار خراوه و ۴۶ که س له رابه رانی کورد، له قه ناره دران و له ساله کانی ۱۳۰۸ و ۱۳۱۶ کورده کان له ناوچه ی چیاو کیفه کانی ئاگری داغ و له ناوچه ی درسیم، ده سیان کرد به راپه رین و ئازادی و سه ر به خوئی خوین، سازدا، به لام تورکی خوین ریژ، له ساڵی ۱۳۱۶ دا هیرشیا ن کرده سه رکورد و به توپ و تانگ و فروکه ، له هه مو لایه که وه، راپه ریوانی کوردیان، دایه بهر توپ و سه خت بو مبارانیا ن کردن و زیاتر له سه ده ه زار که س له و

کوردانه کوژران و بریندار بوون (بروانه کوّمه له و تارئ: وارگه و ناودارانسی کورد: بهرگی! پهره ۶۴ تا ۵۶ راپه ریننی ژهنرال ئیحسان نوری پاشا به قه له می شه پۆل). هه موده زانن کوّستانی شوانکاره و سیروان و شه قلاوا و سه لاهه دین، بیحال و گه لی عه لی به گ و دلفان و... چهن جوان و دلگیرن و دنیايش به نه وتی کوردستان ده ژئ.

که ریم خان زهند

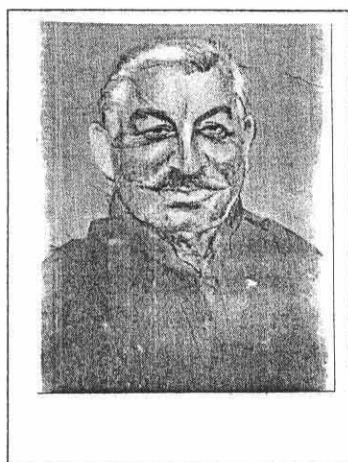
که ریم خانی زهند دامه زریته ری خانه دانی پاشایی زهند که له ۱۰ ۱۹ مانگی له دایک بووه و له ۱۱۶۳ له بان ته ختی ده سه لات پاشایی ئیران دانیشتوووه و له ۱۱۹۳ مانگی وه فاتی کردوه. که ریمخان زهند کوری ئیناق و له هوژی له ک و خیلی زهند و کورده و له ناوایی پهری ئیزیک به مه لاییر نشیته جیون. نادرشای هه وشار - ی کوردی قه راخلو، کاتی ده سه لاتی په یدا کردو له ۱۱۴۸ مانگی له بان ته ختی پاشایی ئیران دانیشت، ژمارئ له هوژی زهند و که ریمخان رهندی برده، ده ره گه ز - ی لای خوړاسان و که ریمخان زهند چوووه نیو سپای نادرشا و له له شکرکیشی بو سهر هیندوستان و جهنگه کانی دیکه، فره نازایی و بویری له خوئی نیشان دا و که وته بهر دلی نادرشا و دوای مردنی نادرشا له ۱۱۶۰ مانگی، که ریمخان به قونه شهرخوئی گه یانده وه قه لای پهری لای مه لاییر و دوای ماوه پی که م چوووه خزمهت برایمخانی هه وشار و دوای ماوه پی، له گه ل عه لیمه ردانخانی به ختیار و ئه بولفه تخان، له ئیسفه هان هه رسی پیکه وه، حوکومه تیان سازدا و نه وه ی شا سولتان حوسین، یان به ناوی شائیسماعیلی سیوهم، نارده بان ته ختی به خست و عه لیمه ردانخانی به ختیار و به ناوی نایب سه لته نه و که ریمخان زهند به ناوی سهر دار سپا و ئه بولفه تخانیش به ناوی حاکمی ئیسفه هان، دهس به کاربون. به لام عه لیمه ردان خان به ختیار و ئه بولفه تحی کوشت و دوای جهنگ کردن له گه ل که ریمخان زهند، تیشکا و قودرته و ده سه لات که وه ته، دهس که ریمخان زهند و که ریمخان له گه ل دژومنانیدا، توشی جهنگ و کیشه کیشی فره هات بووینه، جهنگ له گه ل محمه د حه سه ن خانی قاجار - ی تورکمه ن، نازادخانی ئه فغانی و ئه حمه دخان

ئهبدال - ی کورد و هه مویانی، هه لبری و له سالی ۱۱۷۸ مانگی شائیسماعیلیشی له بان تهخت هیئاخواری و خوئی به ناوی کیلی ره عایا، کاروباری ئیرانی گرتته دهس خوئی و تامردن، له بان تهختی بهخت بوو، که ریمخان زهند به سه رگشت ولاتی ئیراندا سه لته نه تی کردوه، ته نیا خووراسان نه بی که به مه یلی خوئی دابویه دهس شاروخ شازاده ی هه وشاره که ریمخانی زهند شاری شیراز (سیراز، سیریز) ی کردبووه پیتهختی خوئی و له وئی بازار و مزگهوت و خانوبه ره یی فره جوان و رازاوه ی سازداوه و به یادگاری ئه و هییمان، ههروه کو، ئاسه واری پر نرخ به جیماوه و ههروا ماوه و پاریزراون.

که ریمخانی زهند شوژی حوسین قولیخانی قاجاری خه واند و شاری به سره ییشی گرت وله دهس تورکی عوسمانی ده ره هیئا. که ریمخان فره ساده ده ژیا، خو قه ف کردنی به سه ره له کدانه بووه و به خو و ئا کاری کوردی و کورده واری ده ژیا و له کاتی پاشاییدا ئاسایش و خیر و خووشی بو خه لکی ولات دابین کرد بوو فره بوزانین و زانست خوازو بو عیلم و هونه ر بایه خی دا ده ناو، که ریمخان له سیاسه تی ده ره و هدا بو پیوهندی و په رهدان به پیوهندی بازرگانی له گه ل ده و له ته گه و ره کاند، گرینگی داده ناو له بوشار ئیجازه ی نویته ری بازرگانی به ئینگلیس دا بو تا له که تداوی ئیرانیا بازرگانی بکن و له ئا کامدا بازرگانی ئیران له گه ل به ریتانیا، فره بره وی ساند بووه که ریمخان زهند له گه ل خه لکی ولات فره به دادگه ری و به مرویانی رهفتاری ده کرد و خه تا کارانیشی به سزای خوئی ده گه یاند، که ریمخان له هه ندی له شاره کانی ولات، خانوبه ره گه لکی ساز داوه که هییمان به ناوداری و ناوه دانی ههروا ماوه. که ریمخانی زهند له ۱۳ی سه فه ری سالی ۱۱۹۳ مانگیدا و له ته مه نی ۷۴ سالیدا، وه فاتی کردوه و له عیماره تی فه رنگی له قه برستانیکدا که به ده ستوری ئه و له شیراز ساز دراوه، ئیژراوه وله موزه ی گولستان له تاران و یته ی که ریمخان زهند و هه ندی له دهس و پیوهند و وه زیرانی، هه یه و فره خوان و رازاوه، راگیر دراوه. - ئورال زنجیره چیا یی که ئاسیا له ئوروپا جیا ده کاته وه و ۲۴۰۰ کیلومتر دریژه و تا ۱۸۹۴ میتریش به رز و بلینده. ناوچه ی ئورال یه کی له گه و ره ترین ناوه ندی سه نه تی ولاتی روسه و ئاسن، مس، نیکل، زیری سپی، منکنز، ته لا، ره ژی

بهردو... هه یه، ههروا ئورال ناوی چۆمه ئاوینکه، له چیاى ئورال سه رچاوه ده گری و دهر ژینه به حری خه زهر: (دهریای مازنده ران) و ۱۹۳۷ کیلومیتەر درێژه و تایفه یی فره پرحه شیمهت به ناوی بارزانی له و ناچه وله که ناری ئاوی ئورال، ده ژین و خوین به خیی ژیارو ته مه دونی گیلگمیش ده زانن که که و ناراناسانی ئەلمانی له روی کتیی حه ماسه ی گیلگمیشه وه ئاسه وار و قه لآ و باله خانه و قه بری گیلگمیشیان، دۆزیوه ته وه که له مه سیرو جیی ئاؤکه جله و فوراته (بروانه فهره نگی موعین چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ تاران).

کوروات یا کورواسی، یه کئی له هۆزه کورده کانه که له باکور له به شی ناوه ندی یوگوسلاوی ده وله تی سهر به خوین سازداوه و له سه ده ی ۱۰ ی زایندا فره به ده سه لات بوون، به لام له سه ده ی ۱۲ له گه ل مه جارستان، کرانه به شی له ئوتروش و له زه مانئ که عوسمانی به شی له مه جارستانی داگیر کرد، به شیکیش له ولاتی کراوسی که و ته بن ده س عوسمانی، کراوسی له زمانی یوگوسلاویدا یانی یه کئی له کوماری یه کانی فیدرالی ولاتی یوگوسلاوی و ئیستا ده وله تی کراوسی به ره گه ز کورد، چۆته نیو په یمانی ناتوکه ۲۸ ده ولت له و په یمانه دان. روژنامه ی ئیران په ره ی ۲۷ ستوی ۶ روژی ۲ شه مه ۲۴ پوشپه ری ۲۷۰۸ کوردی و ۱۲ جولای ۲۰۰۸ ز. و فهره نگی موعین به رگی ۰۵ - نوکته: نادر ئیبراهیمی کورد، نوسهر، شاعیر، فیلمنامه نوس، فیلمساز و ره خه گر و

موتنه قید، ناودار، ریگایی که له روژی ۱۴ خا که لیوه ی سالی ۱۳۱۵ له تاران گرتبوویه، بهر، ساعه تی دوای نیوه روژی روژی پینجشه مه ۱۶ ی جوژه ردانی سالی ۱۳۸۷ هه تاوی و ۵ ژوئینی ۲۰۰۸ ز. له جیی دایک بونی، گه یانده ئاخهر، له حالیکدا زیاتر له سه د کتیب و هه زاران و تارو یادداشتی چاپ کراوی له دوای خوئی به جی هیشتووه، به لام و تارئی یا کتییکی به زمانی کوردی، نه نویسووه،

ئه وه يه دهرده، كورد و كورد و
 كورده كاني تارانيش چ
 سابلأغی ياسنه یی و... له كورو
 دانيشته كاندا تا ئه م سالانه ی
 دوایی به داغه وه، له باتی
 شیعی كوردی، شیعی
 سه عدی و حافظیان له بهر،
 ده خوینده وه و به لگه یان پی
 ده هیئنايه وه و له شیعی
 كوردی نه بان و ناموون.
 كه ریم خان زه ند له
 ۱۱۶۵ ی مانگیدا لیپرا كه
 ئوستوراباد بگری و له دهس
 محه مه د حه سه ن خانی بستیتی،

به لام له سالی ۱۱۶۸ محه مه د (حه سه ن خان له گوندی (گلون آوا) «بلوکی جی
 ئیسفهان» ئاوقه ی كه ریم خان بو و ئیسفهان له بن دهس كه ریم خان زه ند دهره ینا و له
 ۱۱۶۹ ئه میر گونه خانی قه جه ری كرده والی ئیسفهان و له رسالی ۱۱۷۰ بوجه نگی
 نازاد خان ئه فغان چوو، نازربایجان و بیست هه زار له شكری ئه وی شكاند و هه زار
 بنه ماله ی له ئوز به ك و ئه فغانی كوچ دا وله ریگای گیلانه وه ناردنیه مازنده ران
 (مازنده ران) وله سالی ۱۱۷۱ به سپا یه کی زوره وه هه لی کوتایه سه ر شیراز پیته ختی
 كه ریم خانی زه ند و ئابلوقه ی دا به لام تی شكا و به ره و ئوستوراباد گه رایه وه و كه ریم خان
 زه ند له ۱۱۷۲ ره پی ناوخوی له تاران دانیشته و له شكریکی بو له نا و بردنی نارد
 ئوستوراباد و له نیوان ئه شه ره ف و ئوستوراباد دا پیک هه لیژان و محه مه د حه سه ن خان
 تیشكا وله سالی ۱۱۷۳ ی هه تاویدا له مانگی حوت دا له (جرگلباد) به ده سی

(سه وزئه لی) بی گگی مولازیمی خوئی کوژراو له نه جهف نیژرا.

ئه وسا که ریم خان زهند چوه شیراز و محهمه دخان و حوسه یین قولیخان - کورانی محهمه د حه سه ن خانگی گرت و به بارمه له شیراز رای گرتن و زوریش ریژی. بو داناون و حوسه یین قولیخان که له (۱۱۲۹) هه تاوی حاکی داموغان. له پاشان له سالی ۱۱۵۸ یاخی بوه محهمه دخان دارو حاکی ئوستورابادی کوشتوه و ئاژاوه ی ناوه ته وه تا که ریم خان له سالی ۱۱۵۳ هه تاویدا له مانگی حوت دا کوشتوبه تی و محهمه دخان (قه جهر) لای که ریم خان زهند هه روا زیندان بوه، تا له سالی ۱۱۹۳ مرد و محهمه دخان له شیرازه وه هاته تاران و خوئی به شائنه زانی هه رچهن تا ۱۲۱۰ تاجی نه نا سه ر، چونکا لوتفعه لی خان زهند کوری جه ورخان زهند هه همیشه هی رشی بو محهمه دخان ئه بردو کورانی نادرشایش له خوراسان ده سیان ئه رویشته، به لام زوربه ی میژونوسان ئوسیویانه که له ۱۱۸۳ محهمه دخانی قه جهر بوه ته شا. بروانه مکارم الآثار. به رکوله پهره ی ۱۶ نوکته: زنجیره ی (زه ندی) یه له (۱۱۶۳ تا ۱۱۹۳) - (۱۷۵۰ - ۱۷۷۹ زاوینی) به سه ره مو خاکی ئیژاندا حوکومه تیان کردوه (ته نیا خوراسان نه بی) چونکا شاروخی ئه فشار که کویر و پیریش بو به سه ر خوراساندا راگه بوه.

دوای مه رگی که ریم خان زهند، زیاتر له دو انزه سال له نیوان ناغا محهمه دخان قه جهر و شازاده کانی (زه ند) ده مه قه ره و قونه شه ربوه تا سه ر ئه نجام محهمه دخان قه جهر سه رکه وت.

نوکته: ئه گینه وه له و سه رده مه ی وا که ریم خان پاتشای ئیژان له شیراز بوه، پاتشای به ریتانیا دیاریکی زور (به نایب السلطنه) ی خویدا ده نی ریه شیراز نایب السلطنه ی ئینگلیس که له هیند و ستانه وه هاتبو ئه یویست چاوی به کریمخان زهند بکه وی و ئه ویش مولقاتی نادانی ئه ویش له و دیاری یانه گیرفانی وه زیره کان پرده کاویه که یه که ی وه زیره کان تکا له که ریمخان ئه که ن مولقات بدا به نایب السلطنه ی ئینگلیس. ئه ویش قه بولی ناکا تا روژی هه مو وه زیره کان که له خزمهت که ریمخان زهند ئه بن تیگرا ئه بارینه وه که چاوی به نایب السلطنه بکه وی. ئه ویش ئه لی ئه زانم ئیوه گیر فانتان پرکراوه

به لām من نامه وئ چاوم به و بکه وئ چونکا ئه وانه، وه ک مشک وان هه رشتيان گيرکه وئ
ئهی قرتینن له دواییدا گیرفانی ئیوهش به و پاره و دراوه، ئه قرتینن. - له هه ریمی
کوردستانی موکریان خه لکی بویان گئراو مه ته وه که له زه مانی ره اشای په هله ویدا
چندرمه بو به رتیل وه رگرتن و روتاندنه وه ی کوردی بن دهس فره خه لکیان ئازار ده دا
بو وئیه درو وئیه وان و جوتیار و شوان و گاوان، که له دوره وه، ده یان زانی واجندرمه ی شا
خه ریکه، دئ، ئه وخه لکه، هه رایان له یه کتر ده کرد، کورینه، مشکه کان هاتن،
ئه وخه لکه، خو یان کو ده کرده و ده سره ی سه ریچ و کلاو، یا جلکی کوردی خو یان
ده شارده وه، تا به و بیان وه، به هانه یان پی نه گرن. ئه م باسه، ئه و باسه ی که ریمخانی زه ند،
ده هیته وه بیر. (بروانه فره نهنگی موعین به رگی ۵ چاپی ۶ چاپی ۱۳۶۶ هه تاوی و
مه کارم ئاسار هه ره وئ و یاد، داشته کانی (شه پۆل).

و نوویژیک

سەبارەت بە فەرھەنگ و ئەدەبی کوردی
لە گەڵ مامۆستا د. محەممەد سەڵح ئیبراھیمی
ئامادە کردنی: س. چ. ھێرش

● مامۆستا، خوشحالم لەو یەکە بە خزمەتە تان گە یشتەم و ھەر و ھەسا سپاستان دە کەم بو
ئامادە بونتان لەم و نوویژەدا... برسیارە کەم لە سەرەتا دا پرسیاریکی گشتی یەو، پیم خوشە
سەبارەت بە وەزعییە تی ئەدەبی و زمانی کوردی ھیندییک زانیاریمان بدە یەیی.

■ لە دوورەو ھە کاک ھێرش شانازی بە نیووەو دە کەین کە لە غەریبشدا کولتان
نەداو و لە ئاوارە ییشدا دە کوشن کە فەرھەنگی کورد بیوژیننەو و رایبگرن بە نووسین،
بە مەجەلە یە گگی گورەو پر بە ھای و ھ ک گزینک، کە خزمە تیکی وا بەرچاوتان ھە یە بو
میللە تە لیقە و ماو ھ کە مان.

بە لām سەبارەت بە زمان و فەرھەنگ و ئەدەب و ھونەری کوردی، بە راستی لەو
بووار و زمینە یە شدا ئە من ھەر تە شە کورت لیدە کەم کە ئەو مەجالە تان داو ھ بە من کە قسە
بکەم و ھەر چە ند قسە کانی من وانە بن کە مە بە سە کان جوان رون بکە نەو، ھەر و ھ ک
دە لێن: «باران ئە کەر بیاری، بە سەر زەوی شوریشدا بیاری ھەر گول دەرویتی. و. ئیو ھ ش
ناو لوتفی خوتان نیشان داو ھ و منیش مو تە قابیلە ن تە شە کورتان لیدە کە م.

غیمە ئە گەر بریک تە ماشای فەرھەنگە کە ی خو مان بکە یین، دە بی ھیندییک لە
سەرە تاو ھ قسە بکە یین، چون کورد دە لی گیالە سەر بنجی خو ی شین دە بیئە و ھ. دیارە ئیمە
ئە گەر بنج و بناوانە کە مان دیار و مو شە خە سە و تاریخ نووسیو ھ تی و قسە ی لیو ھ دە کا
بیلیین، باشتر مە سە لە کە دە ر دە کە و ی. بە و پیئە دە بی عە رزت بکە م ئە من، کتیپیکم چا و
پیکە و ت بە ناوی مزگانی نە زانی کوردی کە دوکتور سە عید خانیکوردستانی
نووسیو ھ تی (خودا غەرقی رە حمە تی بکا). سەرە تایە کی بو نووسیو ھ کە بە عە قیدە ی من،
ئە و سەرە تایە بە یە کییک لە شا کارە کان دە زانی و نو سەر دە بی ئیستیفادە ی لی بکا. بە لām

ئەسلى كىتەپە كە تەرجه مەى ئىنجىلەبە شەپەر، كوتووئە تى و كىتەپە كە، لە سالى ۱۳۰۹ى هەتاوى لە تاران چاپ بوو. من ئەو كىتەپە مەهە. ئەو لە زىمنى بە حس كردن شىكى زور سەير دە گىرپەتە و دەلى: لە خودى قەرنى دەهەمى پيش ميلادى مەسىح، كابرايە كى زانا بە ناوى ماسى سوۆراتى ها توو شىو خە تىكى بو كوردان داھىناوہ كە ئەو شىو خە تە هەر ئەو مەخارىج و ئەلف و بىيە يە كە ئەو ورو ئىمە تە لە فوزى پىدە كە ين، مە تالىبى خووى پى نووسيو و كورده كانىش بە و خە تى شىو ماسى سوۆراتى يە شىيان نووسيو. مە رحوم ئايە توللا مەردوخ يش عەينى نە وەى لە تاريخە كەى خویدا باس دە كا و تە كىدى لە سەر دە كا و دەلى: لە پاشان وردە وردە لە و مەنتە قەى كە كوردى تىدا دە ژيا، خە تىك داھات بە نىوى خە تى مەخى، ماوہ يە ك كورده كانىش هەر وە كوو فارسە كان، شتى خوۆيان بە شىوہى خە تى مەخى دە نووسى. لە پاشان كە ئىسلام داھات خە تى كوفى لە ئەسەرى حەرە كە تى ئىسلام و قورئان بوو بە باو، كورده كانى خوۆشان وە كوو باقى ميللە تە كانى مەنتە قە. نووسراوہ كانى خوۆيان بە و خە تى كوفى دە نووسى. ئە كەر ئىمە تە ماشا بکە ين هەر لە و زە مانە را، يا لە و قوئاغانە دا، كابرايە ك كىتەپەى نووسيو، هەر وە كوو دوكتور مونتە سەر باسى دە كا و دەلى: ئە من كىتەپەم خوۆتە وە و ئەو كىتەپە ئىين وە حشىە نووسيو، بە ناوى (رموز الاقلام، ابن وحشىە) خووى هەم زمانى عەرەبى زانىوہ و هەم زمانىكى دىكەى هەبوو كە كىتەپى كوردى وەر گىراوہ تە سەر زمانى عەرەبى. لە كىتەپى شوق (المستهام فى رموز الاقلام) دا، دوكتور مونتە سەر نە قلى لى دە كا، مە قالە يە كى نووسيو كە لە (مجله العربيه) ى ژمارەى ۲۰۰، لە سالى ۱۹۷۵ لە كووت چاپ كراوہ. هەر وە ما كە سانى دىكە ش لە و بوارو زە مینە يدا قسە يان كرددو و دە لىن ئىين وە حشىە ئەو كىتەپەى زور مە شهورە كە لە ئاخىرى كىتەپە كە دا دەلى: كىتەپە كە لە زمانى كوردىدا تەرجه مەى كرددو و بە عەرەبى (سە بارە ت بە ئاوناسى و زە مینى بورە و بە يار) بوو. ئە گەر ئىمە برىك بىنە، دواترە وە، تە ماشا دە كە ين شەپەر كىك يامە نزو و مە يە ك پە يدا بوو كە مە رحومى ئايە توللا مەردوخ و د - رە شىد ياسمى و هىندىك لە زانايانى دىكە و لە وانە (ملك الشعرا بهار) و دوكتور سە عىد خانى

کوردستانی، ئەو شیعەرەیان بەناوی چامەیی هورموزگان که باسی جهنگی قادسیه ده کا، تهئید کردووه. ئەمین زه کی به گک له یه کیچک له نووسراوه کانی خویدا. به ئەقل له مینۆرسکی دەلی: ئەو شیعەرە بوته ئەدەبی مه کتوب یانی بهو مانایه له کتیبدا راجع به موباریزانی سوننی له سه فحه ی یازده له پهراویزی ۱۸، ۱۷، ئەو شیعەرە سهبت بووه (بایکولی: له باشووری شاری سلیمانی، بهرده نووسراویچک هه یه که راولیتسون، سالی ۱۸۳۶ و هیرتسفلد ۱۳-۱۶۱۱ ی زاینی شویتته واری بایکولی یان، داوه ته بهر سه رنج و کوتوویانه: ئەو بهرده نووسراوه به خه تی په هله ویی ئەشکانی و ساسانی یه. وه له سالی ۱۹۱۰ ی زاینی له دپی هه زارمیرد - ی سلیمانی چهند له ته چه رم دوزراوه ته وه که له وانه چوار به ندرود به زمانی کوردی په تی و به خه تی په هله وی نووسراوه و ئەو چوار به نده چامه یه، به چامه ی (هورموزگان) ناوبراوه و هیرش و بی روحمی عه ربی بو سه ر خه لکی کوردستان نشان داوه. جا نه گه ر نه مه راست بی - به عه لاوه ی خه تی ماسی سو راتی که له پیشدا هه بووه و ئین وه حشیه ته شریحی کردووه - نشان ده دا که ئەدەبی کوردی بهر له ئیسلام هه بووه.

ئه گه ر دیسان بریک و رد بینه وه ده زانین تاریخیچک هه یه به ناوی تاریخی گزیده، که ده لی وه ختیچک عومه ری ئینی خه تتاب خه لیفه ی دووه می ئیسلام هات خه لکی کوردستان و ئەو ولاته ی که ئیستا پیی ده لین ئیران موسولمان بکا، له شکره که ی هاتووه، ده وری (قه زوین) یان گرتووه - دیواری ئەو شاره ش قه لاقه لا بووه، بو ئەوه ی دوزمن نه توانی بیگری - خه لکه که له سه ر دیواره کانه وه، دیفاعیان کردوه و له شکری ئیسلامیش و بستوویانه دیواره که بروخین و بیته نیو شاره که، دوای ماوه یه ک که ماند و بوون و پیمان نه کراوه، له شکری ئیسلام کوتوویه: ئیوه موسولمان بن و جزیه بدهن. ئیمه کارمان پیمان نییه، ئە وانیش گوتوویانه نه خیر، ئیمه نه جزیه ده دین و نه موسولمانیش ده بین، ئیوه به گه رپته وه مه ککه تاله شه ری ئیوه نه جاتمان بی. تاریخی گوزیده ئەمه به نیوی شیعری په هله وی ناو ده با. (بروانه میژوی گوزیده په ری ۷۷۶ چاپی فیردهوسی سالی ۱۳۳۶ ی هه تاوی تاران). به لام من بو خوم و هیتدیکیش له موحه قیقین له وانه:

خوایخو شبو و ماموستا جه میل روژبه یانی که یه کیچک بوو له زانایانی باشوری کوردستان لایان وایه و ههر وایشه، که ئه و شیعره، ده ههقیقه تدا به زاراوه ی کوردیی گۆرانی به. عیباره ته که شی به ته غیراتیچک، که کابرای فارس نه یزانیه چاپ کراوه و ده ستاوده ست بووه، ئه وه یه که ده لئ:

نه موسولمان بیم، نه جزیه دیم   بشین ئو مه ککه شین که ی مه بره هیم
 ئه گهر ئیمه جوان مولاچهزه بکه ین که لیمه ی بشین یا بشی، وشه یه که ئه گهر له باری
 ته ته ووراتی زمانی کوردیه وه لی ورد بینه وه و دیقه ته لی بکه ین گرینکه (له وه ختیچکا
 ئه من له ده ووه ی فه وقی لیسانسا ده رسم ده خوئید. له ریژی می رابردوودا نه یان ده هیشت
 کتیبی عه ره بی بیته ئیران، ئیسته دیلن) ئه و وه ختی من چهند جور کتیبی عه ره بیم
 خوئیده وه که سه باره ت به مه ولانا خالیدی نقشه بندی قسه یان کردووه. ئه و ئینسانه
 گه ووه یه که تاریفی پیغه مه بر ده کا له وئ شین به کارده با و ده لئ: (وه ستیزده هه نی ئه و
 خوژ جه بینه، راهی بی شین وه مه دینه)، شین یانی رویشتن (جه معه). جاههر ئه و بشین
 ئو مه که شین که ی مه بره هیم. که بهر له ئیسلام به کار براوه، مه ولانا خالید به کاری
 بردووه، وه لی ده ویدا نوکته یه ک دینه پیشی که مه ولانا خالید ده بوو بیگوتایه شی =
 روئی، به لام واژه ی شینی به جه معی موزه که ری غایب گوتووه له بهر غه زه مه تی
 پیغه مبه ر، یانی چوون و رویشتن. ئه گهر ئیمه بینه پیش تره وه، ته ماشاده که ین خودی بابا
 تاهیری عوریان یش، که به شه هاده تی ئه وانه ی شیعره کانی ئه ویان خوئیدووه ته وه، که
 هه موو به له هجه ی گۆرانی و ئامیته له گه ل له کی و لوری، به کاری هیئاوه، به داخه وه
 هیئدیچک له براده رانی ئیرانی نه یان توانیوه شیعره کانی بخویشنه وه، ههر وه کوو وه حیدی
 ده ستگردی و ئه وانه، چون تیی نه گه یشتوون بیخویشنه وه، شیعره که یان گۆریوه، که
 ئه لبه ته ئه وه ش خراپه ده ست ده کاری خه لکی وه رده ی، به هه رحال بابه تاهیریش بشین
 یا شی و ئه و جوهره واژه ی به کار بردووه، هه روه ها دواتریش حه کیم مه وله وی کورد،
 ئه ویش بشی و بشینی به کار بردووه و ده لئ:

دیده ی سه ر ئه ر شی دیده ی سه ر کافین (یانی ئه گهر بینایی چاو روئی)..

ئێستاش کوردانی باکوور دەلێن: بشیته، شاندى، شاندىك، كه ئه و واژه یه بهر له ئیسلام تا ئیره، ته ته و وری زمانی کوردی نیشان ده دا.

ئیمه بریکی تردینه دواتره وه ته ماشا ده كه ین ئینسانیکى گه و ره ی وه کوو خانای قوبادی په یدا بووه كه ئیفتیخارده کا به زمانه که ی خوئی و ده لئی:

هه رچه ن مه و اچان فارسی شه که ره ن کوردی جه فارسی به ل شیرینته ره ن پاشان ده لئی:

به له فزی کوردی، کوردستان ته مام پیش بوان مه حفووز، باقی والسلام ئه م دوو شیعره ئه مه نیشان ده دا و له عه ینی کاتیشا نوکته یه ک ده لئی و نوکته که ش ئه مه یه که بهر له وه ی دارولفنون له نیران و له عاله می ئیسلام و له کوردستان، دانری و به و شیوه، سه بکه تازه یه که ئیمه خوئیدو و مانه و گه لانی دنیا، ئیستابه م شیوه، ده خوینن، خه لک له پیشاله فیژگه و مه کته به کانی مزگه وت، له حوجره ی فه قییان ده رسیان ده خوئید. مه لا موده ریه کان و روحانییه ت به ته وری کولی له ته واوی مه ناتیقیک که تیدا ژیاون چ له ناوچه و مه ناتیقی کوردنشین چ له مه ناتیقی غه یره، که ده رسیان به ته له به و فه قییان داوه. له نیو حوجره ی مزگه وت و له نیو فه قیياندا، مه لا به زمانی کوردی ده ق و مه تنه عه ره بیه که ی شیکر دووه ته وه، یان شه رحی داوه. وه له عه ینی حالدا شیعیری شاعیرانیان به شفاهی (که ئه و وه ختی مه کتووب و مه تبووع (چاپکراو) که م بووه). به فه قییان گو تووه ته وه، جا، ئه و شیعره ی خانای قوبادی که ده لئی: به له فزی کوردی کوردستان ته مام / پیش بوان مه حفووز باقی والسلام، یانی پیش ئه وه ی دارالنفون له دنیا ی ئیسلام دامه زری و به وجود بی، شیوه زمانی گو رانی که جار به جار پیی ده لێن هه ورامانی (بوخووم عه قیده م وایه هه ورامانی ئیسته له هجه یه که له گو رانی: که له هوری) له سه ر تاسه ری کوردستان ته دریس کراوه.

ئیمه گه ر ته ماشای تاریخ بکه ین، ۵۰۰ سال بهر له ئه رده لانه کان، باجه لانه کان له ناوچه و مه نته قه ی زه هاو تا دینه وهر و ئه و ناوچانه حکومه تیان کردووه، دیاره ئه و وه ختی حکومه ته که، ناوچه یی و مه حه للی بووه. له نیو ئه وانه دا شاعیرانیک په یدا

بوون، یه کیچک له وانه «وهلی دیوانه و خانای قوبادی یه که له حهقیقه تدا ئه وانه وهختیک له و مهنته قهده نفوزیان بووه، زمانی کوردی ره واجی گرتووه. ههروهها یه کیچک له وانه مهلا په ریشانی لوره. بو مهلا په ریشان، ئیمه له تاران کوئگره یه کمان دانا به نیوی کوئگره ی رپژدانان له په ریشان که وه ک خه لکی دینه وهر ناسیندرا، به لام له و کوئگره دا براده ریچک که خووی خه لکی لورستان بوو، گوتی دیوانی مهلا په ریشان به کوردی له لورستان چاپ بووه و ئیمه ش لئی حالی ده بین. بو نمونه مهلا په ریشان که ده لئی: من ژ بسم الله، من ژ بسم الله / ئیبتیدا مه که م من ژ بسم الله، ئه من هه ر ئه و واژه یه ده که مه به لگه و میلاک، مهلا په ریشانی دینه وهری یا مهلا په ریشانی لور، (ژی) ی به کار بردوو، جه نابت وه ک ئینسانیکی ئه هلی قه له م ئه وه ی چاک ده زانی که له و مهنته قهده زور که م وفره که م ژئی به کار دیتن. به لام ژئی له باکوری کوردستان و له نیو کرمانجدا زور به کاردی و ئه وه نیشان ده دا که ئه ده بی شیوه گوران وهختی خووی، له ته واوی کوردستاندا به گویره ی ئه و قسه یه ی خانای قوبادی کوتوویه تی، ته دریس کراوه.

ديسان ئه گهر ئیمه بریچک سه رنج بدهین و ته ماشا بکهین، هه لومهرج و شه رایه تیچک هاته بیشتی، که ئه ده ب و شیعر وتن به زمانی کوردی، له کوردستانی شیمالیدا خووی نیشان بدا، له باکوری کوردستان که سانیچک وه ک عه لی ته ره ماخی (به داخه وه له کتیبه کاندایا به هه له به عه لی ته رمووکی ناوبراوه) و مهلا خه لیلی سیرتی، ده رسیان به زمانی کوردی به فه قییان کوتووه ته وه و ته نانه ت مه لaxe لیل (کتیبی ته سریفی زه نجان) به کوردی ته دریس کردوووه. وه واسیلی نیکیتین له کورد و کوردستاندا نه قل ده کا که دیوانی عه لی حه ریری به زمانی کرمانجی که وتوووه ته ده ست. جا تماشا ده کهین دوا ی ئه و، مهلا ئه حمه دی باتی، فه قی ته یران، مه لای جزیری و حه کیم ئه حمه دی خانای زهوریان کردوووه، له پاشان ئه و ئه ده به هاتوووه ته وه ناوه راست، یانی له کوردستانی ناوه راست شاعیرانی وه کوو نالی، حاجی قادری کویی، مه حوی، و دفایی حاجی خه لیفه مهلا محه مه د (به ها) ئه مین حوزوری مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلا نه هری شاهی شه مزین، سیف القوزات، ئاویر، حه ریق، ئاوات، فیدایی و... سه ریان هه لداوه، ئه ده بی کوردی ئا

له م مه جموعه يه سه رچاوه ي کرتوو، ئه مه حاله تيكي ته تووري زمانى كوردى يه كه ئه لئان گه يشتوو ته ئه و حاله ته كه ئيمه بو نموونه مه جه له ي گرشه ي كوردستان، ئاوينه و سروه به م شيوه زمانه له كوردستانى ئيران له چاپ ده دين و له چاپ ده درى و ده رده كرى و ئيوه ش ليره گوڤارى گزينك و مه جه له كانى ديكه چاپ ده كه ن...

● به خشه قسه كه ت ده برم ئه و شته ي جه نابت فه رموت كه سه رچاوه ي ئه ده ب يان باشتره بلين شيعرى كوردى له مه لا په ريشان را ده ستى پيكر دووه... ئايا ئيمه ده بى به چ پيوانه يه ك ئه و مه سه له يه ي ساغ بكه ينه وه؟

■ باشه بزائين چه كيم ئه حمه دخانى له سه ده ي ۱۷ و هه روا بيسارانى له سه ده ي ۱۷ دا، شيعريان به زمانى كوردى و تووه و ده بى بزاني من بירו راو عه قيده يه كى ديكه م هه يه كه ده لين وه ختيك مه غووله كان هاتوون ئه وه نده يان كتيب خستوو ته نيو چومي ديجه وه، ره ش هه لگه راوه. كه سه عدى شينى بو گيراوه، ئه من له و باوه ره دام كه به زمانى كوردى كتيب هه بووه، ئه ده بى مه كتوب به زمانى كوردى هه بووه، به لام ره نگه چاپكراو با مه تبوع نه بووبى، كه مه غوول له به ينيان بردوون. وه له پاشان ورده ورده هه ل و مه رجيكى ديكه هاتوو ته پيشه وه كه شاعيره كان هه ر ئه و رپبازه يان گرتوو كه پيش ئيسلام و دواى ئيسلاميش هه بووه، كه بيجه كه له شفاهى به شيوه ي كه تيش بووه. دياره له به عزه ناوچه يه ك كه ئه مير و حوكمى خوماليان هه بووه. عه شايه ره كان خوڤيان عه لاقه يان به فه ره ننگ و ئه ده بى كوردى و مه حه للى هه بووه، نه وعيك خوڤيزيان راگرتوو، وه كوو چون ئه ورو حكوومه ته كان، شاعريان هه يه يا به ته ورى كوللى زمان دوستانى كورد و ره وشه نفيكران، دين كونفرانسيان بو د ده ن، شيعر بخويننه وه، قسه ي خوڤيان بكه ن، بو ئه وه ي فه ره ننگى كوردى ئه و ناوچه و مه نقه قه، ئه و ميلله ته، زيندوو بميسته وه، ئه و وه خته ش، حاله تيكي ئاوا بووه. به لام مه نته قه ي. ئه و سه ره ك هوزانه، ئه و خوڤيزانه يان مه سه له ن كه سانى، وه ك عه لى به رده شانى و زورى ديكه راگرتوو كه شتى زور جوان و نايابيان له زمان و ئه ده بى كورديدا، خولقاندوو كه له مه نته قه ي موكريان به ناوى (به يت) ناوداره و، جه نابت ناگادارى و پيوست نيه ته وزيح ت بو بده م. دياره ئيوه

دەزانن که من قورئانم بە زمانی شیرینی کوردی تەرجه مە کردووە و لە ساڵی ۱۳۷۶ هەتاوی و ریکەوتی ۱۹۹۸ ز لە تاران لە چاپ دراوە و بوو جاری دوهم لە ساڵی ۱۹۹۹ ز - دوبارە لە چاپ دراوە تەووە لە لایەن نوینەری دە شارستانی کورد، لە مەجلیسی شورای ئیسلامی که لە تاران تەقدیر و قەردانی که تیان لە تەرجه مە قورئان بە کوردی بوو (شەپۆل) نوسیوە و لە رۆژنامە جمهوری ئیسلامی ژمارە ۵۷۲۸ لە چاپ دراوە. چاوم لیکرد مەسەلەن، من که بوو خۆم لە زانکو: دانیشگا تەدریس دە که م، دەبینم که سیک یا زانینخوازیک دێ که خەلکی سوسە نگرده یا ئیسفەهانی یا زانینخوازی خەلکی ئەردە کان یا خەلکی رەشته، لە هجە ی هە یە، بە لام رۆژنامە ی که یهان یا که یهانی هەوایی دە خوینیتە وە یان لە رادیو که قسە دە کری یا ئە و زمانە ی که کتیبی پی دە نووسری و پیتی دە لێن زمانی ئە دە بی، لێی تێدە گا. شاعیرانی ئیمە ش که سانی وە کوونالی و مە حوی و مە و لە و ی و ئە حمە دی خانی و حاجی قادری کویی و مە لای گە و رە و ئە و ئیسسانە گە و رانە، که شیعریان گوتوووە. شیعەرە که بوو تە زمانی کوردی، ئیمە که دە نووسین لە هە قیقە تدا لە وانە که لک وەر دە گرین و ئیستیفادە دە که یان که زمانی ئە دە بیان بوو ئیمە دروست کردوووە. - بە لام بە داخە وە دە بی گازندە بکە م و بلییم: نازانم بوچی فارسه کان و تە نانە ت کوردە کانیش که بە فارسی شیعریان و توووە، لە فیردە و سی یە وە، بگرە تا سە عدی، حافز، نیزامی گە نجه وی کوری رە ئیسە ی کورد، هومامی تە وریزی کورد و مە لا محە مە د شەریف شیخی مە غریبی (که بە زمانی پە هله وی یا ئازە ری کۆن شیعریان و توووە)، هە موویان بە یە ک شیوہ زمان شیعریان بە فارسی و توووە، بە لام شاعیرە کوردە کانی ئیمە، بە چە ند شیوہ زار شیعریان و توووە، بوو نمونە: مە لا پە ریشان، خانای قوبادی، بیسارانی، حە کیم مە و لە و ی کورد، غولامرە زا ئە رکه وازی، سە ر هە ننگ ئە لماس خانی که نولە یی، میرزا شە فیح کولیایی، کو ماسی، سە ییدی هە ورامانی، تورکە میرە، میر نە و رۆز، مە لا رۆستە می ئیلامی، میرزا عە بدو القادر پاوہ یی، سە یید سە لح ماییدە شتی، سە ی یاقو و مە لا مە نوچیەری کولیوہ ندی بە شیوہ زاری گۆرانیی هە ورامانی: که لهوری شیعریان و توووە، ئە مە لە بە شی باشوری کوردستانی سە ر بە ئیرانی

ئێستا، له بهشی کوردستانی باکووریش کهسانی وه ک: عهلی چه ریری، عهلی ته ره ماخی، چه کیم ته حمه دی خانی، فهقی ته یران، مه لای باتی، مه لای جزیری و... به شیوه ی کرمانجی کوردیی باکووری شیعیان وتوو. له کوردستانی ناو راستیشدا، کهسانی وه ک، نالی، حاجی قادری کوئی، مه حوی، سالم، کوردی، زاری، وفایی حاجی خه لیفه مه لا محه مه د (به ها) ته مین شیخ عوبه یدیلا ی نه هری، سیف القضا ت و... به شیوه زاری سو رانی شیعیان وتوو و، زمانی کوردییان کردۆته سی شیوه زار، تو بلّی شاعیره کانی کوردیش، وه کو حیزبه کوردیه کان نه یانو یستوو ه یان نه یان تو انیوه، یه ک بگرن و یه ک شیوه بو زمانی کوردی دارێژن، که وائێستا ئیمه ی کورد، زمانه که مان ناوای لیقه و ماوه، تازه سه ره رای ته وه، هه ندی به لاتینی و هه ندیکیش به شیوه خه تی سرلیک ده نووسن و کتیب له چاپ ده دن. هیوادارم زانیان و پسپوران و خاوه ن ده سه لاتانی کورد، هه رچی زووتره، ته م مه سه له یه، چاره سه ر بکه ن به هیوای ته وه یین که هه رچی زو تره ته و مه سه له چاره بکری.

مامۆستا له سه ره تاوه ده بو و ته و پر سیا ره بکری ئیوه له کام دانیشگا ده رس ده لیته وه؟
له زانینگه: دانیشگای ئازادی ئیسلامی و دانیشکه ده ی علومی قه ضایی و خه ده ماتی ئیداری دانیشگاهی مذهبی ئیسلامی له تاران خه ریکی ده رس گوته وه م.
قوربان... جه نابت زه مانیک گو فاری گر شه ی کوردستان به زمانی کوردی له چاپ ده ده، ده کری له وه باره ده هیندیک ته جر ه به و زانیاری خو تمان بو باس بکه ی.
ئیوه بو خو تان چاکتر شه ره زان، وه ختیک ریژی می مانحووسی سه لته نه تی له به یین چوو، به سه رنجدان به وه که ئازاد بووین له ده س ته و رژیمه، چوو مه وه زا ره تی فه ره نگ و نیرشادی ئیسلامی ئیران و شیعیکی حافزم گرت به ده سه ته وه و نووسیم:
سالها دل طلب جام جم از ما میکرد آنچه خود داشت زیگانه تمنا میکرد
ته من خواهیشت ده که م ئیوه له باتی ته وه که دنیای غه رب یان له دنیای دیکه نه نستیتووی کوردی و کورسی کوردناسیمان بو دابنن، له ولاته که ی خو مان بومان دابنن، ئیجازه مان بده ن مه جه لله و روژنامه مان به زمانی کوردی هه بی، ته وانیش

ئىيجازەيان دا و پەروانەى ژمارەى ۲۱/ ۱۶۳۸ روژى ۲۳/ ۲/ ۱۳۶۰ - پىدام و ئەمىش مەجەللە يە كم بە ناوى (گرشەى كوردستان) بلاوكردەوه كه يە كه م ژمارەى له ۱/ ۳/ ۱۹۸۱ز - له تاران بە زمانى كوردى له چاپ دراوه و تا ۹ ژمارەى لى بلاو كراوه تەوه. وه لى بەداخه وه ئيمه كه كه م تەجرەبە بووين، هەرچەند ئەمن ماشينىكى شەوه رليشم هەبوو فروشتم و خەرجى ئەوهم كرد، لەبەر ئەوهى له تاران كە سانيك نەبوون كە لە بارى هزرى و فكرييه وه و هەروا له نەزەرى مەقاله نووسيه وه كۆمه كمان بكن و ياريدەمان بدن، بەداخه وه له ناوچه و مەنتەقە شا شەپر بوو، چاك نەمان دەتوانى بلاوى بکەينه وه و بيفروشين و له ویش كه وتينه تەنگانه وه.

● چەند وهخت بە چەند وهخت دەردە چوو؟

- له هه وه لى را قەرار وابوو چەفتانە دەربجى، بەلام له دوايى دا كرايه مانگانە...
- من بو خۆم چەند ژمارەم لى ديوو، هەرچەند بە وردى ناتوانم بيمه وه سەرى بەلام وابزانم زياتر ئەدەبى بوو...

■ گوڤارى گرشەى كوردستان له ۱-۳-۱۹۸۱ز - له تاران دەرچوو (رەشەمەى ۱۳۵۹)، وه لى ئەمن كه تەماشام كرد، تەنيا بالم، ناتوانم هەموو شتيك بنووسم ناعيلاج لايەنى نەدەبىم زياتر پيدا، بارى هونەریم زۆرتر كرد، ئەو جار چون كه سيش نەبوو، جار بە جار شە پۆلم دنووسى گاهى زريانم دەنووسى، يانى بە نيوى موسته عارم دەنووسى تا خويتهر نە لى ئەوه هەر بە ك نەفەر دەينووسى. له ئاخريه كاندا له كاك ئەحمەدى قازى (كه نيسته سەرنووسەرى گوڤارى سروه يە له نيو حيزبى ديموكراتى كوردستان گەرابوو و تاران و هەروا له بەريز حەسەن صەلاح سوڤان كه له تاران بو، تكام كرد، تابين بە قەلم و بە فيكر يارمەتى گوڤارى گرشەى كوردستان. بدن كه بەها و كارى ئەوان ژمارەى ۱۰ بو چاپ ئامادە بکەين، چونكا ژمارە ۹ گرشەى كوردستان لەبن چاپ دابو، نووسينگەى گوڤاره كه، له شەقامى ئاپادانا لەنھۆمى ۳ دابو، روژنيك كه چوين خريكى ئامادە كردنى گوڤاره كەبين تەماشامان كرد له خواره وه و له حەوشه وه، درگا كانيان بەقور بەستوه، وه ك ئەوه له نھۆمە كانى خواری ويدئو و شتى قاچاخيان فروشتبو.

● له تولى فهرمایشته کانتدا، باسی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندیت کرد، زور جار شه و پرسیاره بوخووم دیته گوړی که نه خشی ته ریفه ته کان وه ک قادری و نه قشبه بندی له کوردستاندا، له باری مه ده بی و به تاییه ت له بواری شیعره وه، به رچاو بووه، ئیوه چوونی بو ده چن و راتان له و باره دا چیه؟

■ مه ولانا خالدی زیمنی ته وهی که ئینسانیککی گه و ره و نابیغهی زه مانى خوئی بووه، به کوردیش شیعرى گوتووه، دیاره به زاراوه ی گوړانی، وه له سالی ۲۵-۱۳۲۴ کوچی، سولتان عه بدولحه میدی عوسمانی دیوانی مه ولانا خالیدی چاپ کردووه، نه وه نیشان ده دا کوردایه تی کردوه و هر به ده ستی تورکیکی عوسمانی له سایه ی به ره که تی پیاویکی واگه و ره شیعرى کوردی چاپ بووه. نه وه بوخوئی گه و ره ترین نه خشه که نه و کابرایه هه بیووه که نه وه نده شعوری بووه به زمانی کوردی شیعرى کتووه. جا چون مه وریدی ئیحتیرامی نه وانیش بووه، نه وان بوخویان شیعره که یان بو چاپ کردووه. من لام وایه مه ولانا خالدی، مه به ستی له چون بو دیه لی بو کوردایه تی کردن بووه.

روژیک من له گهل نه وانه ی نه هلی قه له من له تاران به حسی نه وه م کرد کوم مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی و نه مسالی، باوکی کاکه نه حمه دی سلیمانی به راستی نه خشیککی زور گرینگیان بووه، وه ک ده زانی کاک نه حمه دی سلیمانی باوکی سه رمه شقی بو داداوه: ره ئس = سه ره، عه ین = جاوه، به دهن = قالبه، ئیسم = ناوه... یانی پی گوتووه روله نه گه ر تو که یشتییه پله یه ک له عیلم و عیرفان و حکمه ت و فله سه فه، ده توانی پی به پی زمانی قورثان و زمانی عه ره بی (نه لبه ته زمانی سه ددایه مه زور نییه). ده توانی به زمانی کوردیش بنوویسی و خه لکیش فیږ بکه ی و خوشت فیږی، نه و ئینسانه گه و ره گه یشتووه ته پله و مه قامیک که خو ت ده زانی شیخ ره زای تاله بانى به هر که سیک گه پشتووه قسه یه کی ناوه ته پارسه نگی، وه ختی ده گاته کاک نه حمه دی سلیمانی ده لی: خوژگه م به سه گی قاپیه که ی نه حمه دی کاک... نه وه عه زه مه تی روحی نه حمه دی کاک یه، که نه و به و هه موو جیو فرشیه، ئاوا تارینی ده کا. وه ئیمه له کتیبدا ده خویننه وه و نه لنان نه من کتیبکم هه یه وه زاره تی خاریجه ی جه مهووری ئیسلامی

مونه تشیری کردوووه. (کوزیده یه گک له ره وابتی ئیزان و عوسمانی پیشوو). له وی له ژماره سییه که یدا دهلی: نارنجوکیک له ژیر پیی خه لیفه ی عوسمانی مونفه جیر بوو، کوتی: نانا، نارنجوگک ته من نابری چونکه کولله به ندی کاک ته حمه دی سلیمانیم هه یه، ته و ئینسانه گه وره هه زاران نامه ی بو خه لکک نووسیوه، خه لکی فیژه عیلم کردوووه. فیژه ته خلاق کردوووه، ته مماله عهینی حالاً ته و شه ریه تی ئیسلامی به فارسی نووسیوه، یانی ئیستلاحاتی مه نتیق، فه لسه فه، که لام، حه دیس، قورئان، هه مووی هیناوه ته سه ر فارسی... ته من گله بیم له براده رانی ته هلی فه له می فارس کرد، که ئیوه ته مسالی دوکتور موعین، ته مسالی دوکتور سه فا، دوکتور ره زا شه فه ق، به حسیکیان راجع به م پیاره نه نووسیوه: که بابه ده ستت ده رد نه کاکه خزمه تت به زمان و ته ده بی فارسی کردوووه. مه سه له ن که سیکی وه ک شه ره فخانیه دلیسی تاریخه که ی خو ی به فارسی نووسیوه، خزمه تی به ته ده بی فارسی کردوووه، جا، ته وه یه ئیمه ش واقیعه ن ده بی له فکری ته ده به که ی خو ماندا بین، ته ده بی خو مان بوژ ئینه وه، ته وه، ته رکیکی نیشتمانی ودینی و ئینسانی و ته خلاق یه.

● ماموستا سه رنجتان داوه ته، شیعر، یانی ته وه ی هه لقولاوی هه ست و روح بی به شیعر ده پراوه، به لام نامه نووسین یا به عه ره بی بووه یان به فارسی، به نه زه رت ته وه هو ی چ بووه؟

■ به عه قیده ی من عیله تی زوره...

● بو نمونه مه ولانا خالید بوخو ی شیعر ی به کوردی کوتوووه به لام نامه کانی یان به عه ره بی یه، یان به فارسی...

■ به لی هه روه ک گوتم به ره له وه ی دارالفنون دا بری و به م شیوه ی ته مرو که خه لکک ده چنه فیترگه و فیترانکو و زانینگه و زانکو و ته دریس ده کری، ده رس خویندن له مزکه وت و حوجره دا بووه، ته گه ره ته ماشا بکه ین حاجی قادری کو یی، حه کیم ته حمه دی خانی، حه کیم مه وله وی. نالی و (به ها) و وه فایی کی و کی، حه تتا هه ژار و هیمنیش له حوجره ی فه قییا ن خویندوو یانه. ته وه نیشان ده دا که ده رسه که یان به کوردی

بو شه رح کراوه و شی کراوه ته وه، وه لئی چون ئه سلی مه تنه که روچی مانای قورئانی بووه، به زمانه ته درسیان کردووه، بو په رده دان به زمان و ئه ده بی عه ره بی، ئه ماما چون شیعر ئه کسه رهن حیفزبان کردووه، مه تن مه گه ر بو ئیمتیحان نه بی که س له به ری ناکا، شاعیر بو په به کوردی شیعی گو تو وه که ده ستاوده ست بگه ری و زمانی زگماکی نه فه وتی...

● ماموستا، له ره وتی میرووی ئه ده بی کوردیدا، تا ئه و جیه ی کارتان کردووه، ئیمه ده توانین کام شاعیری کوردیان کام سه رده م دابینین و به به لگه بیسه لمیتین که فلا نکه س هه وه لین شاعیری کورده؟

■ هه روه ک گو تم، ئه و چامه ی به نیوی هورموزگان هه یه و سه پتیش بووه، ئیمه ده توانین به عینوانی ئه وه ل شیعی کوردی بیلین، وه لی چون ساحیبه که ی موشه خه س نییه ناتوانین بیدهینه بال شاعیریک، لیره دا ئیمه ناچارین ته حقیقیکی زیاتر بکه ین، به داخه وه ئیمه ی کورد، تائسته مه جالی ئه وه یا دهره تانی ئه وه مان نه بووه، به دووی ئه ده به که ی خو مان که وین. وه لئی ئیستا که قه رنی عیلمه قه رنی ته ره قی و بووژانه وه ی فه ره ننگ و زانسته، له سه رمان واجبه که به دوویدا بگه رین و ته حقیق بکه ین. ئه ماما یه ک واقیعت هه یه، ئیمه که ده چینه نیو باغچه یه ک، ته ماشاده که ین پر پره، وه ته ژری یه له گول، هه ر گولیک بو تیکی خو ی هه یه، له ئه ده ب و شیعی شدا وایه، شیعی هه ر شاعیریک ده توانی بو ن و تامی خو ی هه بی.

● ئه وه ی که جه نابت کونت و وه ک یه که م شیعر ئیشاره ت پیکرد، له کام سه ده دا بووه؟

■ به و پییه ی که مه لیکول شو عه رای به هار له سه ری رویشتووه، یه که م که س ئه و له سه ری رویشتووه، له پاشان ئه شخاسی وه ک دوکتور سه عید خانی کوردستانی، ره شید یاسمی و ئایه توو للامه ردووخ (به ره حمه ت بن) ئه وانه ش له سه ری رویشتوون هه روه ک پیشر ئیشاره کرا، راولیتسون و هیژ تسفلد ئه و به رده نووسه کوردیه یان دیوه). وه ختیک بووه که جه نگی قادسییه روویداوه، ئه و جه نگه ش له زه مانای عومه ری بن خه تتاب، دووه م خه لیفه ی ئیسلام روویداوه، شاعیریش گله یه که ی له وه بووه که ئه و

عه‌ره‌بانه هاتوون و ئه‌و مه‌نته‌قه‌ه که مه‌نته‌قه‌ه‌ی کورد بووه، ده‌ستووريش هه‌ر وابووه، مه‌سه‌له‌ن ئه‌گه‌ر هه‌ر شتیکیان وه‌گیر بکه‌وه‌ی بیکه‌نه‌ه‌ی خویان و تالانی بکه‌ن و بکوژن و بپرن. شاعیریش ئاه و نزوله‌ی خوی به‌و شیعرانه‌به‌یان کردووه.

● مامۆستا پیت وانیه‌ه له‌زه‌مانی گوونی ئه‌و شیعره، تاده‌گاته‌سه‌ده‌ی هه‌شته‌می مانکی واته تازهمانی مه‌لا په‌ریشان، جوژه‌بو‌شاییه‌ک هه‌بی، دیاره‌له‌مه‌ودای ئه‌و ره‌وته‌دا ته‌نیا بابه‌تاهیر هه‌لکه‌وتوووه‌که‌ده‌کری حیسابیکی بو‌بکریته‌وه، باشه‌له‌و مه‌وداییه‌ی پیت و پاش بابا‌تاهیر چۆن لیک‌ده‌در تیه‌وه و ئیوه‌نه‌زه‌رتان چیه‌؟

■ من بو‌خۆم عه‌قیده‌م وایه‌که‌هه‌بووه و بو‌شایی نییه. چون بو‌نموونه‌که‌له‌مه‌هاباد ده‌م‌خویند مه‌لایه‌کی چاک هه‌بوو له‌وئ، ئه‌لما نییه‌کان هاتبوون و به‌مزگه‌وته‌کاندا ده‌گه‌ران، ئیمه‌له‌فه‌قییه‌تیدا ده‌رسی ئوستورلاب مان ده‌خویند. ده‌رسی ئوستورلاب بریتی بوو له‌ئه‌ستیره‌ناسی وشتی وا. عیلمیک بوو له‌ئیسلا‌میشدا قسه‌ی لیده‌کرا، ئه‌وانیش هاتبوون سه‌فحه‌یه‌کی برینجیان سازکردبوو هه‌ر وه‌کوو ده‌وری. بابلین گه‌وره‌تر وه‌ک مه‌جوعه‌یه‌ک. مه‌لاگه‌وره‌کان که ئه‌و عیلمه‌یان ده‌زانی، کامیله‌ن شته‌که‌شیان نیشان ده‌دا، مه‌لای گه‌وره، مه‌لا عه‌لی قزلجی ده‌لی: له‌حه‌وت ئه‌ستیره‌قسه‌یان ده‌کرد. ئه‌و وه‌خته‌که‌ئو ئه‌لمانیانه‌هاتن، ئه‌و سه‌فحه‌برینجیه‌یان له‌مه‌لایه‌کری به‌سه‌د تمه‌ن که‌ئو کاتی (۱۳۳۴ هه‌تاوی) زور بوو، هه‌روه‌ها ده‌گه‌ران و کتیبان له‌کتیبخانه‌کاندا هه‌لده‌گرت. له‌براده‌ریکم بیست گوتی کاتیک شابه‌ختی. هاته‌نیو جوانروویه‌کان که له‌گه‌ل په‌هله‌ویدا شه‌ریان ده‌کرد، له‌ماله‌یه‌کیک له‌خانه‌کانی جوانرو میوان ده‌بی. هه‌روا که‌به‌حس ده‌که‌ن، ده‌لی وه‌للا ئه‌من کتییکم هه‌یه‌تاریخه، له‌روژی باباده‌مه‌وه‌تا ئه‌مرو هه‌مووی تیدا پاس کراوه و به‌شیعریشه. شابه‌ختی ده‌لی قوربان ئه‌من پیم‌خۆشه‌ئو تاریخه‌ی بینم. ئه‌ویش ده‌یداته‌ده‌ستی (سالی ۱۳۲۹ هه‌تاوی)، ئیسته‌که‌س نازانی ئه‌و کتیبه‌له‌کتیبخانه‌ی شابه‌ختیدا ماوه، نه‌ماوه، بزربووه، چی لی‌به‌سه‌ر هاتوووه؟ من ده‌توانم بلیم هه‌زاران کتیبی وا، خاریجیه‌کان بردوویانه و ئیمه‌ده‌ستمان پیمان راناگا. نموونه‌ی ئه‌وه‌هه‌مان بیسارانی یه (که ئیمه‌کونگره‌یه‌کمان له‌شاری مه‌ریوان بو‌گرت له‌وئ،

زیکری خیری ئیوه و گزینگیش کرا که تیندا برای نازیز کاک ئه نوهر سولتانی مه قاله یه کی له سه ر نووسیوه که له کتیبخانه ی له ندهن دایه. رهنگه هه زاران کتیبی وا هه بی... باشه بزاین میرزا سه سه ن قزلجی که له ساله کانی ۱۳۵۹ تا شه هید کرانی له، ره زهر، که له سالی ۱۳۶۲ هه تاوی له زیندانی ئه وین داو له به هه شتی زارا نیژرا له تاران ده هاته، مالی ئیبه، فره جار ده ی فره مو: خه فه تی ئه وه م؛ ئه و هه مووه زینگوگرافی یه ی که له نوسراوه کانی نیوکتیب خانه کانی ئوروپا به کوردی هه لگیرون ئیستا به هو ی خوینده واران هه وه، هاتوته به غا، سه دام و سه دامیان له نیوی به رن، زهره ر و زیانیگی گه وره له زمان وهونه ر و ئه ده بی کورد، ده که وی. ئه وقسه، نیشانه ی ئه وه کتیب و نوسراوه به زمانی کوردی له ده ره وه ی کوردستان، فره زوره.

● بیووره ئه و کتیبه ی وا له پیشمه و بو ت ئیمزا... کردووم به نیوی زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، ئه گه ر ده کری کورته یه کی لی باس بکه ن...
 ■ ئه و کتیبه، حیکایه تی دورو دریزی له سه ره. به لام ده مه وی له چه ند جومله دا. بکورتی بکه مه وه، سی دانیشمه ندی گه وره، ئینوسینا، ئه بوبه کری ئیبینی توفه یلی ئه نده لوسی و شیخ شه هابه دینی ئیشراق، ئه وانه کاریان له سه ر کردووه، به ناوی خیلقه ت، ئایا به شه ر چون به وجود هاتووه، سه یری ته کامولی چون بووه؟ نه زه ریاتی موخالیف و موافقیان هیئاوه، ناخری گه یشتوونه ئه و سه ره نجامه که ئایا به شه ر خو ی له خشه ی دار و ئه و جو ره شتانه، فی ری زمان بووه. فی ری قسه و ته جره به بووه یان وه حی ئاسمانی بووه؟ هاتوونه سه ر ئه و نه زه ره که وه حی ئاسمانی ده خیل بووه. ئه من ریوایه تی ئه و کتیبه م له ئه حمه د ئه مین که له میسر نووسیوو ی وه رگرتووه که ریوایه تی جو را و جو ری هه یه، پاشان له گه ل براده ران له تاران به حسم کرد و گوتیان تو ئه و ریوایه ته ئه نجام بده و له ریوایه ته کانی دیکه، بگه ری و مه یان نوسه و به ره نگی بو ت چاپ ده که ین. ئه منیش هاتم ده گه ل دوکتور که ریمی بی نازاری شیرازی (که کتیبه که ی له عه ره بی را وه ر کیراوه ته وه سه رفارسی). هاوکاریمان کرد و ئه وه مان نووسی ئیجازه یان دام پیش و تاریکی بو بنووسم. وه له عینی حالا وازه نامه یه کیشم بو نووسی و

چاپ کرا، ئەمما من هەر لەو گیرودارەدا بە راستی تەمەشام کرد لە توانا و وزەمدا هەیه. هاتم لە روی ئەو تەفسیرانەى لە دنیا عەرەو و هاتبونه نومایشگای کتیب لە تاران، قورئانم که بە کوردی تەرجەمە کردبو، هەڵگیرى و ویراستارم کردە وە که چاپ بوو، روژنامەى جمهورى، کیتابى حەوتە، روژنامەى ئىنتخاب، ئىران، گولستانی قورئان و روژنامەى که بهان و ئیتلاعات و... تەبلیغان کردبوو، که بە زمانى کوردی چاپ دەبى لە سالى ۱۳۶۷ى هەتاوى که چاپى یە کەم بلاوکرایە وە تائىستا (۱۳۸۳) حەوت جار لە ۵۰ هەزار دانە، لە چاپ دراو تە وە. ئەلبەتە تە وەش بلیم، ئەمن قورئانم تەنیا تەرجەمە کردو و تە فسیرم نە کردو تە وە. مەبەستیشم ئەو بوو قورئان بێتە پشتیوانى زمانى کورد و کەس نەویزى زمانى کوردی قەدەغە بکا و خزمەت بى بە زمانى کوردی تا ئەو کەسانەى قورئان دەخویننە وە فیرى زمانى کوردی ببن و پەرە بە زمانى کوردی بدرى.

● دەستان خوش بى، ئىستە با بێینە وە سەر باسى ئەدەبى کوردی، بە نەزەرى ئیو وەزعی ئەدەبى کوردی بە نیکرایى لە زەمانى یاشایەتى و بە تايەت رەزاشا چۆن بوو.

■ ئەوە باسکى دوور و درىزى دەوى، بەلام ئەگەر تەماشاکەین وەختىکى رووسە کان هاتنە ئىران و دوایە ئالمان کان هاتن لە جەنگى بەینولمیلەلى ئەو، میرزا عەبدولرەزاقى بەدەر خان دیتە شارى (خوى)، لە وى مەدرەسە (فیرگە) یە کى دروست دەکا، لە و مەدرەسە یەدا عیدە یە ک شاگرد دە نیریتە ئەو مەدرەسە یە، لە حەوشەى مەدرەسە کەدا دەرمانگایە کيان بو دروست دەکا، لەوى بە لیباسى کوردی و بە زمانى کوردی دەجن دەرس دەخوینن وە لە موحەقیقینى ناودارى رووسە کان ئىستیفادە دەکەن بو پیکهیتانى ئەلفو بى کوردی، سمایلاغای سمکوىش یارمەتى عەبدوررەزاق بەدرخانى داو لە دواییدا، سمایلاغای سمکوى مەزن (خودا غەرقى رەحمەتى بکا)، لە گەل عەبدولرەزاقى بەدرخان (وە کوو کتیب دەنووسى) مەجەلە یە کيان دەر کردو وە بە ئیوى مەجەلەى کوردستان. دوایە کەى عەبدولرەزاق خان مەجبور بوو بروا، خودى سمکوى مەزن بە وەسیلەى عەللامە مەلا مەحمەدى قزلیچى (تورجانی زاده) و عەللامە ئەحمەدى تورجانی زاده کە ئەویش هەر براى ئەو بوو (کە دواتر کرا بە ئوستادى

دانشگای ته وریژ و یه کییک له که سایه تییه ناوه داره کانی کورد بوو). ئەوانه روژنامه یه کیان به زمانی کوردی (به ناوی کورد) له سالی ۱۳۴۰ ی مانگی له شاری ورمی به شیوهی سیاسی، ئەدهبی و خه بهری له چاپ داوه. ده لێن: سمایل ئاغا عاده تی وابوو، به یانان که له ماله وه بهرقه ننه ی نه خوار دبا، ده هاته لای میوانه کانی، ئەو روژه که ده زانی مه لا ئەحمده دی تورجانی زاده، له لایه ن مه لا محمه ده وه، روژنامه ی کورد، ده هیندریته چه ریق، ئەو روژه ده چیه لای میوانه کان و ده ستوو ده دا به سه ره ک هۆزه کان که گوايه ۱۰۰ نه فهر له وی ده بن، هه رکام روژنامه یه کیان له بهر ده ست دابنری، پاشان خوی لیره یه ک له سه ر روژنامه که داده نی و روو له سه ره ک هۆزه کان ده کا و ده لی ئیوه ش ده بی لیره یه ک له سه ر روژنامه کان دابنن، ئەوانیش له سه ری داده نی، دوایه ده لی: روژنامه یه ک که بو ئه وه لچار به زمانی کوردی ده ریچی ده بی به لیره و ته لایکری. (ئه مه قسه ی خودی عه للامه ئەحمده دی تورجانی زاده بوو که بو منی گێراوه ته وه). له وکاته وه تا سالی ۱۹۴۳ هیندییک روژنامه و گوڤار به زمانی کوردی وه ک نیشتمان، روژنامه ی کوردستان، هه لاله و... ده رچوون، هه لبه ته له مه ناتیقی کوردنشیندا زمانی کوردی ته دریس کراوه و په ره ی گرتوو. من خۆم یه کییک له وانه بووم که به زمانی کوردی خویندوو مه. وه لی دوای شه هیدکردنی پیشه وا و یارانی، وه ختییک من له سابلاغ (مه اباد) بووم، به چاوی خۆم دیتوو مه که جه ندرمه و ئازانی ریژی می حه مه ره زاشای په هله وی، له مالان ده گه ران و هه رچی روژنامه و گوڤاری کوردیان دیبایه، خریان ده کردنه وه و له مه یدانی چوارچرا ده یان سووتاندن...

● بو ئه وه ی له بیرم نه چی، ئایا ئەو روژنامه یه ی زه مانی سمایل ئاغا ی سمکو، ئیسته بلی مایی؟

■ به لی، له ته وریژ دانشجوویه کی خۆمان ژماره یه کی بو ناردم، ئەلبه ته کو بییه که ی بو ناردم (له گوڤاری کرشه ی کوردستان دانیشاره م بیکردوو ه سه ره به رگه که ی ئەو روژنامه م له ودا له چاپ داوه، به لام چون فتو کوبی یه که ی باش نه بو، تاریکه ژماره که ی دیار نه بو، به لام (سالی ۱۳۴۰ - ی مانگی دیار بوو له ژماره ی ۹ په ره ی ۱۱ ی له گرشه ی

کوردستان سالی چاپی ۱۳۶۰ و ۱۹۸۱ زو ۲۵۹۳ کوردی؛ له چاپ دراوه). وازانم له کتیبخانهی میلی یان کتیبخانهی دانشگاله ته وریت ههیه، ههروهه ها ئه من که بو خۆم ماموستا ئه حمه دی تورجانی زاده م دی (خودا غه رقی ره حمه تی بکا)، فه رمووی: «ئه من که له زه مانى حمه ره زاشادا ماوه یه ک ئاواره بووم و ناردمیانه ئیسفه هان و زور شویتی دیکه، دوایه که ی زانیان من خوینده وارم، هینایانم بمکه ن به موعه لیم و له وه زاره تی فه ره نگى ئه و زه مان، کاربان دامی. مه ئمووری وه خت به منى گوت پرو ئه و کتیبخانه یه، که پر و ته ژى یه له روژنامه و مه جه له و تو که ئه هلی عیلمی، جودایان بکه وه... گوتى وه ختیک من چوومه ئه وى، ته مه شام کرد ئه و روژنامه ی که من و کاکم له زه مانى سمایل ناغای سمکوڊا مونه ته شیرمان کردبوو هه مووی له ویتیه، ئه گه ره ئه وه ی نیشانی مه ئموورینی شا بده م و بلیم ئه وه یه، دین ده مگرن، بویه چووم گوتم قوربان ئه و ته پوتوزه، نارحه تم ده کا و ناتوانم ئه وکاره بکه م، ئه من موعه لیمیکم ده رسم بده نی. ئه وه بوو دواى ئه وه میان نارده زانکو: دانشگای ته وریت و بووم به ئوستاد. ئه وه نیشان ده ده که روژنامه ی کورد، که ئه و زانا دلسۆزانه له چاپیان داوه، ماوه و نه فه تاوه به لام یه کیکی ده وى که وه دواى که وى.

● ماموستا بلیتی چه ند ژماره ی لی ده رجووی؟

■ به راستی له هه قیقه تدا ئه وده می له بیرم نه بوو له ماموستا تورجانی زاده بیرسم که چه ند ژماره ی لی چاپ بووه، به لام کلیشه ی ژماره یه کی ئه وه له (گرشه ی کوردستان) دا چاپ بووه، به راستی له وه زیاتر چی دیکه م نه دیوه.

● ئه گه رچی سالانیکى زور به سه رکوچی دواى ماموستا حه سه نی قزلجی تیپه ریوه، به لام ههروه ک یادکردنه وه یه کیش بی، جیی خویه تی پیرسین که ئیوه چه نده له گه ل ناوبراو تیکه لاویتان هه بوو، به تایبته سه باره ت به ژیان و به ره مه کانی وی چ زانیاریه کتان هه یه؟

■ ههروه ک خوتان ده زانن، ماموستا میرزا حه سه نی قزلجی دواى ئه وه له غوربه ت هاته وه تاران، زور لوتفی له گه ل من په یدا کرد و ده هاته مالى من و زور پیکه وه

ده‌بووین و ته‌نا‌هت «ناسری کورم به ماشین ده‌یه‌پتا و ده‌یبرد. هه‌ر ئه‌و خوشه‌ویستییه وای کرد تکای لیکه‌م دانیشی و خه‌ریکی کاری عیلمی بی و خوله‌حیزی توده و کیانووری بدزیته‌وه، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌روژنامه‌ی مه‌ردومی به‌کوردی ده‌نووسی و چاپی ده‌کرد و دلی زور به‌وه‌خوش بوو، ده‌فته‌ری حیزی توده‌ی به‌جی نه‌هیشت تا گرتیان و له‌زیندانی ئه‌وین له‌روژی. ای مانگی میهر: ده‌زبه‌ری سالی ۱۳۶۲ هه‌تاوی شه‌هید، کراوله‌به‌هه‌شتی زارا له‌تاران گوڤ‌غهرب کرا. کاتی له‌زیندان بوو نه‌یانده‌هیشت که‌س بچی به‌لایدا و سه‌ری لایدا، به‌لام دوا‌ی ناشتن گو‌ت‌بوویان که‌له‌فلان قه‌تعه‌له‌(به‌هه‌شتی زه‌هرا) نیراوه. ماموستای ره‌حه‌ته‌ی بی‌جگه‌له‌پیکه‌نینی که‌دا، کتیبکی له‌بابه‌ت ده‌ستوو و گرامیری زمانی کوردی نووسیوه و چاپیش کراوه. دیاره‌به‌ده‌یان و تاری له‌روژنامه‌ی مه‌ردوم و له‌رادیوی په‌یکی ئیران و روژنامه‌و گو‌فاره‌کوردیه‌کاندا چاپ و بلا‌بوته‌وه و هه‌روا بو‌کو‌ری زانیاری کوردی له‌به‌غذا و تاری زانستیانه‌ی نووسیوه، به‌پیر و سپاسه‌وه. ۱) دانشنامه‌مزدیسنا، واژه‌نامه‌و توضیحی آیین زرتشت، دکتر جهانگیر اوشیدری، چاپ دوم ۱۳۷۸ شمسی، چاپخانه‌ی سعدی، نشر مرکز تهران، ص ۱۹۲.

۲- زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، نوسراوی: کوری توفه‌یل ئه‌نده‌لوسی، وه‌رگیر بو‌کوردی: چاپی ده‌فته‌ری نه‌شری ئیسلامی چاپی ۱۳۷۴ تاران. د - محه‌مه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل).

ورمی

ئورمیه یا ئورومیه: ورمی شارستان و شاریکی که ونارا و باستانی و ناوهندی ئوستانی شارستانی ورمی یه: ئەم شارستانه به ۷۲۵۰۰۸ کەس حەشیمەت دانراوه (سەرژماری، ۱۳۷۵ هەتاوی، ئوستانی، سی و نۆ: ۳۹) و هەروا به ۸۹۸، ۵ کە ۲ پان و بەرینی (سە رژماری، ۱۳۶۵، شارستانی ۱) که له فاسیلە ی ۴۵° و ۴° تا ۴۶° و ۱۳° درێژایی روژ هەلاتی و ۳۷° و ۳۲° تا ۳۶° و ۳۲° پانایی باکوریدایه، ئەم شارستانه له باکوره وه ئەلکی به شاری سەلماس، له روژ هەلاته وه به دەریای ورمی، له باشوره وه به شارستانی نەغده و له مەغریبه وه ئەلکی به کوردستانی بن دەسی تورکی عوسمانی (فەرهنگ جوغرافیایی ئاوه دانیه کان...، ۱۳ / ۲۱؛ فەرهنگ جوغرافیایی ئێران، ۴ / ۲۳۸).

شارستانی ورمی بریه تیه له ۵ بەشی ناوهندی، نازلو، ئەنزەل، سیلوانه و سومای و برادۆست ۳ شاری ورمی و قوشچی و نوشین. ناوهندیان شاری و ورمی یه. ئەم شارە دارای ۲۰ دێهستان و ۶۹۱ گونده که خەلکی تێدا دەژین (هەرئەوی، ۱۳ / ۲۱ - ۱۲؛ سەرژماری، ۱۳۷۵، ئوستانی پانزە).

کەش و هەوا ی ورمی، له زستاناندا هەوا ی سارده و له هاوینا نیشدا، مامناوهندی یه، نەزۆرسارد و نەفرەیش گەر مه، ناوچه ی نیزیکی دەریاچه ی ورمی دارای کەش و هەوا ی بەستینی دەم دەریاچه یه، ناونجی سالانه ی ئەو پەری پله ی گەرما، ۴ / ۱۸ و لانی کەمی گەرما ی ۷° سانتی گرا ده، ناونجی بارانی سالانه ی ۵ / ۳۷۰ میلی مېتره و ناونجی رتوبەت و نەمی هەوا له شه و روژدا (-۵ تا ۷۰٪ - هەریئوما ی...، ۲۲۴).

شارستانی ورمی: زهوی وزاری ورمی پرو تهژی یه له گیا و گزی غەنی و به کەلک و دارای له و رگه ی باش و دلپه سهنده و دارای داری پسته کیوی، ئەره سی کیوی، فوشه ک و گیاده رمانه، ههروه کو: گولی گازمان، شیرین بهیان، ئاویشین (جوژی پنگه، که گوله کانی سپین)، درمنه، خاکشیر (خاکشی)، بو دایکان، میخه ک، ئالاله ی کیوی،

ریواس و گویتی که تیره دار. شارستانی ورمی جیگای ژیانی بالنده و پهله وهرانی جوړا و جوړه: ههروه کو: مراوی، له کله ک «حاجی له قلهق»، تیهو، کهو: خاسه کهو، رزه کهو، دورنا، حواسیل، چه کاوک، سیروی سوره تی، دارکوب، کاکایی (یاغو)، ئاوچلیک و له کله کی دنوک چه رموی پان و ههروا جانه وهرانی درنده ی ههروه کو: گورگ، (مهسله کورد دهلی: گورگی بالان دیده، بالان ته له وداو، فهرهنگی مهردوح) ریوی، که متیار، بهراز، ورچی قاوه یی، کهرویشک، ژیشک «ژیژو» سمور (سموره)، راسو، کیسهل، رهقه، مهرو بهرانه کیوی، نیزی و بزنه کیوی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، ۱۳ / ۲۴)

ریشه چیاو کیوه کانی نازربایجانی روژاوا یی، که به کلکه ی ریشه چیاو چروکیوه گه وره کانی زاگروس دینه ژمار، له غه ربی ده ریاجه ی ورمی و سنوری ده سکردی ئیران و تورکیه وه، دریزه یان هه یه و بلیندی و بهرزایه کی بهرچاوشیان هه یه و ههرچیش له ده ریاجه ی ورمی نیژیکتر ده بنه وه، نزمتر ده بن. بهرز و بلیندترینی ئه وچیاو کیفانه، تا ۵۸، ۳ متر بهرزن (هه رته وئی، ۱۳ / ۲۳)؛ جه عفه ری، چیاکان ... (۱ / ۳۷). له بهر تایه تمه ندی تایه تی، زوربه ی ئاوه کانی ئه م شارستانه ده خزینه نیو ئاوی ده ریای ورمی (هد: ئورمیه، ده ریاجه). هه ندی له چومه کانی شارستانی ورمی ئه مانه ن: ئاجی چای، باراندوز چای، زه وره چای، شارچای و نازلو چای (جه عفه ری، چومه کان ... ۲ / ۴۸۹؛ کیهان، ۱ / ۸۲- ۸۴؛ مورگان، ۱ / ۳۵۸ نه هچیری، ۴۰، ۴۲). کان و مه عده نه دوژراوه کانی ورمی ئه مانه ن: بهردی ئاهه ک، بهردی گه چ، خویتی ئاوی، بهردی خانو به ره سازی، موزاییک، میکا، گرانیت، پوکه ی مه عده نی و ژماره ی کانی بهرده مه رهرو بهردی چینی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، هه رته وئی).

حه شیمه تی شارستان له سالی ۱۳۷۵ ی هه تاوی ۹۰۵، ۳۷۲ کهس (نیر): کورو پیاوه و ۱۰۳، ۳۵۲ کهس (می): ژن و کیژ، که به تیکرا ۶۱۳، ۱۴۹ خانه دانیان به دیهیناوه. له هه موحه شیمه تی شارستاندا (۱ / ۰۰۱، ۴۴۴ که له شاردا و ۰۰۷، ۲۸۱

كەسپش لە گوندا كاندادا دەژین. لە هەموو حەشیمەتی گوندیانیشتدا ۵۳۶، ۱۴۵ كەس كور و پیاوو ۴۷۱، ۱۳۵ كەسپش ژن و كچ دەژین (سەرژماری ۱۳۷۵، ئوستان، سی و نوۆ (۳۹)

ناودارترین و گرینگتر هۆزە سەر ناسە كانی شاری ورمی ئەمانەن: شكاك، سادات، هەركی، لەدە و روبەری شارستانی ورمی تایفە و هۆزی سەر بە خویش هەن كە زوربەیان بە یەك جی نشینی و بە كشت و كالأ و جوت و گاو ئازەلداری دەژین (فەرھەنگی جوغرافیایی ئاوەدانیه كان، ۱۳ / ۲۴) و خەلكە كەیشی تیکلاویكە، لە موسولمانی كوردی سوننی و ئازەری شیعه مەزھەب و مەسیحی ئاشوری و ئەرمەنی، كوردە كان بە زمانی كوردی و ئازەریە كانی بە ئازەری و مەسیحی ئاشوری و ئەرمەنی بە شیۆە زمانی خویان قسەدە كەن (هەر ئەوی ۱۳ / ۲۴ - ۲۵).

ئابوری شارستانی ورمی، ئابوری پێی بژیوی خەلكی ئەوی لە سەرینەرەتی كشت و كالأ، ئازالداری و سەنعت دەسوری، باری كشت و كالأ و جوت و گاو باغداری ئەو شارەباش و بە برەو و رەونەقی هەیه. هەندئ لە داھات و بەرھەمی باغداری شاری ورمی، بو فرۆش بو دەرهووی ولات بەری دە كری، هەمو جوهرە تری و سیۆە كانی باغی ورمی، ناودەنگی تایبە تیان هەیه، گەنم، جو، هەمو جوهرە دانە و یلە كان، تۆی گولە بەروژە ی روئی، چوندەری قەند و گژوگیا بولە وەری ئازال و تەفاقی بەخیو كردنی مەرو ماللات، سويا، توتن، هەمو جوهرە میوه یە كی كالداری، هەرمی گولای، هەنار، هەنجیر، بادام و گوێژ، ئەوانە داھات و بەرھەمی ئوستانی ورمی یە (هەر ئەوی ۱۳ / ۲۵) كاری پیشە و سەنعتی ورمی بەویشە ی كارگە و كار دەسی یە، سەنعتی كارخانەیی بریە تین لەقەند، ئارد، كەمپوت، كوئسیروسازی، ئاومیوه، عەرەقیات، سیمان، نوشابە سازی، تانکیۆ سازی، خشت لە قالبدان و تاشینی ئاسن و پولۆ و ئالومینیومی و رادیاتور سازی و هەندئ مەوادی خوار دە مەنی، هەروە كو كالباس ... (هەر ئەوی ۱۳ / ۲۵ - ۲۶)،

چىنىي قالى و فەرش و مافورە و جاجم و... سرامىك منبەت و كەندە كارى، موجه سەمە و بوكلە سازى، بەرە چىن و كلاس چىن و... كە بو فروش بو دە وەيش دە نىر دري تە دەرى (هەر ئە وى، ۱۳ / ۲۶).

شارى ورمى: ئەم شارە بە بەرزى ۱۳۴۲، مېتر لە تەختى دەريا لە ۴۵° و ۴° درىزايى شەرقى و ۳۷° و ۳۲° پانايى باكورى داىە (ئامارنامە ۹؛ فەرھەنگى جوغرافىيائى ئىزان ۲۳۸/۴). ئەم شارە ناوھەندى شارستانى ئورمىيە و ئوستانى ئازربايجانى غەربىيە كە لە فاسىلە ۹۰۷ كىلومېتر، باكورى غەربى تاران و لەسەر ريگاي مەھاباد بو سەلماس (: زاروھند) داىە (فەرھەنگى جوغرافىيائى ئاوەدانىيە كان، ۱۳ / ۲۷ - ۲۹). حەشىمە تى شارى ورمى لە سالى ۱۳۷۵ى ھەتاوى ۷۵۵، ۴۲۷ كەس (۵۶۴، ۹۸ خانە وادە) بون كە ۱۱۲، ۲۱۶ كەس كوروپياو و ۶۴۳، ۲۱۱ ژن و كچ بون (سەرژماری ۱۳۷۵، شارستان چل) لە ۳۲۷، ۱۰۵ كەس كە لە شاراكاريان بە دەس بوو (۵۱ / ۵٪ بەشى كشت و كالد) (۲۶ / ۳۰٪ بەشى سەنعت دا (۷۴ / ۶۲٪ بەشى خەدە ماتدا و باقى لە نيو باقى دەسە تىكو شەرانى ترا خەرىكى كار بون، ھەر وەھا لە ۹۸۰، ۳۷۶ كەس حەشىمەت لە و شارە دا زياتر لە ۸۴ / ۸۱٪ خوي تەن و نوسين دەزان لە نيو نىرئە: كور و پياو ۹۲ / ۸۷٪ و لە نيو مېئە دا: ژن و كچ ۶۶ / ۷۵٪ خوي تەن و نوسينان زانيو (ھەر ئە وى).

تارىخ: نوسەرانى ئىسلامى، ورمى بە شارى زەردەشت و جىي لە داىك بونى ئە و پىغەمبەرە كور دە: مادە، دەزانن (بلازەرى ۴۶۲، ئىبنى فەقىھ ۲۸۵؛ ئىبنى خورداد بىھ ۱۱۹). لە سەر چاوە سوره يانيدا جىي بە ناوى ئورمىت لە كەنارى دەريا چە دا ناو براو و قسە لىكراو (۱۰۳۲ / ۷۱۱۱ و ۱۱، E، مەشكور، جوغرافيا، ...، ۱ / ۳۰). لە بەردە نوسراو ى ئاشور نە سىرپال - ى دوھم شاي ئاشور كە لە موزە خانە ى لوور - ى پاريس دا ھەيە، لە پيش وە چونى كشت و كال ئوشيديش Ushidish لە بەستى باكورى غەربى دەريا چە ى ورمى ناو براو و ياد كرياو (پيوتروفسكى، ۱۳۴). سەرزە وىيە ك كە بەرلە